

LÉGY HŰ MINDHALÁLIG!

János Jelenések k. II. r. 10. v.: *Légy hű
mindhalálig és neked adom az
életnek koronáját!*

Mintha az alvilág szörnyei rázták volna meg a mindenség tartó oszlopait s borzalmas erejű ciklopszok féktelen haragja zúdult volna rá a tűzhányó közelében fekvő városka békés lakóira.. Megmozdult a föld... s mint a pokolnak rettentő szája, ontotta feneketlen gyomrából a mélységek borzalmait.. Sístergő robajjal ömlött az izzó láva gigászi tömege... fojtó kénes levegő gomolygott a forró napsugárban s borzalmas kőtenger hullott a természet ragyogóan szép buja mezőire!... A halálra ítélt város lakói, szemükben a halálfélelem árnyékával, szívében az életösztön kétségbeesett utolsó erejével hanyatt homlok menekülnek... Édesanyjuk ruháiba görcsösen kapaszkodó kis gyermekek... csecsemőiket szívéükön altató, melengető édesanyák... erős, bátor férfiak, emberek, állatok — mint halálra rémült életösztön-gomolyag, menekítették életüket a biztos halálból!...

Egy város borzalmas kihülni készülő hullája fölött rövid ideig bár, még csak két izzó szem, a hűség lámpása őrködik világbameredten!... Ör helyén áll a római katona, a hűség s kötelesség élő mintaképe! Posztja nehéz, gyötrelmes, mint a fegyver s vértzet, amely vállait nyomja.. A kőlap, amelyen mozdulatlanul áll, lábainak mintha tövis ágya volna... hej! mert a kötelesség utja tövissel rakott, de *hűnek lenni mindhalálig!* így kívánja azt a római becsület!... Arca merev, elszánt! s a római katona áll,

mint szobor, mozdulatlanul! Körülötte a lávatenger elől eszeveszetten menekül minden, mi élő... Az élet hívja, várja... talán hűséges feleség s gyermekei ott menekülnek a futók között... A láva-ár egyre nő s mind mélyebbre süllyed benne a halálra ítélt város!.. S a római katona keményebbre fogja kezében a fegyvert s őrhelyén áll mozdulatlanul!!... S azóta csaknem két évezred vihara száguldott végig az emberiség fölött. S két évezredes lávasírjából, mint a törhetetlen hűség, férfias elszántság és kötelességtudás örök szimboluma a világ fölé nőtt s áll ma is Pompeji hamulávája alatt halhatatlanná lett *római katona*... áll s minden idők számára hirdeti a hűség, önfeláldozás s a kötelesség örök parancsszavát: *Légy hű mindhalálig!*!...

Az emberi lélek legnagyobb erénye *a hűség*, mert önmagában hordja az őszinteség mélységét, a kitartás erejét, s a szeretet halhatatlanságát. A hűség a szeretet próbaköve... önfeláldozás és lemondás egyben. Feláldozni mindent *egyért*, valakiért, vagy valamiért s lemondani mindenről ugyanazért: ez a hűség evangéliuma!.. A hűség a szeretet megdicsőülése s jutalma égi korona. A hűség a becsület lámpása, amelynek olaja az önfeláldozó szeretet, mécsvilága a tiszta s elszánt tekintetű csillogó két szem... Őre: az őszinteség!.. Tartósságát a szeretet, a hűség mély kutjából meríti, hisz a hűség nélküli szeretet olyan, mint a drága keleti vázába helyezett gyökértelen virág, mely ha szép, ha illatos is — élete rövid — tiszavirág élet!... Az ember lelki összetételének legcsodálatosabb virága a hűség, melynek lehellepszerű szirmleplét Isten a lelkiség legfinomabb fonálszálaiból szőtte s a naponkénti szeretet, önfeláldozás s lemondás illatos olajával öntözi. Ezért a hűségben több van az ég-ből, mint a föld-ből!...

A hűségnek legtisztább s legkifinomultabb formája: a hitvesi hűség!... Nézd a hajlékot, amelynek tűzhelyén, mint örökéző, ott világít a hűség!... Nézz a hitvestársak szemébe, amelyekben ott ragyog a hűség őre: az őszinteség!... Tekintetük nyugodt, bátor... lelkiismeretük tiszta... homlokuk felhőtlen s szemükből a boldog öntudat sugara villog... A hitvesi hűség előtt nincs soha akadály, számára nincs távolság és idő, mert mindent legyőz a hűség, hisz benne szeretet, önfeláldozás, lemondás és kitartás ölelkezik.. ezért láthatatlan és győzhetetlen ereje előtt felnyílik minden börtönajtó, lehull minden kinyithatatlan zár!... A hitvesi hűség bevehetetlen, mert megőrzött drága kincsek vára!...

Ennek a drága kincsnek legborzalmasabb s egyuttal minden idők legfenségesebb próbaköveként a történelem a világháborút fogja feljegyezni!

...A hűség lámpása ott őrködött valahol a szibériai fogság borzalmas, kietlen éjszakájában... Az egyetlen vigaszfény, mi megmaradt a háborus örület itéletidejéből... A *fogoly*, akiben összeomlott *az élet*, belefurta két szemét a csillagfényes est végtelenjébe... kereste, mohón fürkészte azt a merengő fényű csillagot, amely valahol egy *erdélyi kis falu* fölött ragyogott, s amelynek bánatmosó fényében hite szerint minden este megfürösztí könnyes szemének árva tekintetét egy halványarcu asszony: a hűséges feleség!... Mindennapi történet.. egyszer csak soká, nagyon sokára hazajött a *fogoly*, a *hős*, csonkán, bénán, talán világtalanul!... S ha a megőrzött hűség tisztasága várta *itthon*, mint újraépített fecskefészekbe ismét beköltözött az öröm, a boldogság.. A pusztuló hajlékban — a terméketlen kösziklából is kivirágzott a vigaság ujjongó dala, mert életre hívta a megőrzött hűség csodatevő ereje!.. De ha a megtérőt a hűség ledölt oltára várta *itthon*, jöhetett haza bár épen, délcegen — a megcsalt, elhagyott férj lelkében gyökértelenné sorvadt a hűség s mint elvetélt életben, összeomlott benne az imádott bálvány: *a hitvesi hűség*!... Mert a hűség a foltnélküli tisztaság lakatja, önarunk lelki tükörfelülete s jaj nekünk, ha tiszta lelkiismeret, sugárzó tekintet helyett hűtlenségben eltorzult lelki arc néz vádlón szembe velünk s figyelmeztetnie kell: *Légy hű mindhalálig!*...

A hűségnek legmélyebb s e földről magasságok felé mutató megnyilatkozása: a hithűség, mert talaja az ég, forrása Isten s minden idők és emberek fölé nőtt szimboluma, lelki tanító mestere, örök követendő példányképe: Jézus!.. A hithűség Isten és gyermekei között fennálló szövetség tartósságának próbaköve. Értékmérője annak a szeretetnek és bizalomnak, amellyel Isten gyermeke, az ember, Teremtőjéhez kapcsolódik s annak az őszinte megalázkodásnak, amellyel véges erőit a Végtelen előtt feladni óhajtja!...

A hithűség Istennek csodálatos titkokkal ékesített kertjében való önzetlen szolgálat... Belekapcsolódás Isten világmegváltói nagy tervébe... lelki értékeink önkéntes felajánlása azon csodálatos munka végzésére, amelynek égi magvetőivé minket hívott el!...

Isten az örök teremtés világmegváltói tervét rajtunk keresztül valószínűsíti meg s hithűségünk az a láthatatlan ég és föld közötti vezeték, amelyen keresztül akaratát és csodálatos terveit velünk közli s amelynek segítségével biztosít minket soha el nem fogyó szeretetéről!...

A hithűség a gyarló földi ember égi szeme, egy csodálatos lelki műszer, távcső, messzelátó, mely tovább vezeti kutató szemünk látó sugarait mint amennyire a bűnöző földi szem elláthatna! Ezért van, hogy az emberiség egyik nagyobbik része előtt láthatatlan az a sok csodálatos lelki szépség, mit a másik fele előtt, hithűségének égi lencséje számára felvetit... A hithűség égi tájak tiszta szemmel való szemlélésének s a lelki vakság alól való feloldódásnak áldott lehetősége!... Állandó kapcsolat Istennel!... A hithűségében megingott ember olyan, mint az éltető talaját nélkülöző fa — sorsa lassú haldoklás, tápláló erőinek biztos sorvadása. S mégis! a vergődő életsorsok útján mennyi a hithűségében megingott, talajtalanná s gyökértelenné sorvadott ember!... Kik olyanok, mint az elbizakodottan tipegő kis gyermekek, akik eleresztik szerető szüleik oltalmazó kezét, mert azt hiszik, hogy védő karok nélkül, már saját maguk lábán is tudnak járni. De alig tesznek egy-két lépést, már is elbotlanak és akkor Istenhez kapcsolódó hitünk az, ami ismét felemeli őket!...

Ellenben aki hitében hű, messze előre tekint, tisztán látja élete végső célját, feléje tör álhatatos lélekkel s ingadozás nélkül!... Akarod-e a gyökértelen fa sorsát, amely lassu haldoklás, s a lelki erők idő előtti sorvadását? Tipegő gyermek bizonytalan, ingadozó életútját óhajtod-e járni, Testvérem?! Ha nem, akkor: *Légy hithű mindhalálig!*...

A hűség erénye kiszélesedik és nemzetfenntartó erővé lesz a nemzet iránti hűség megvalósulásának nagy tényén keresztül. Minden, ami egy nemzet életében érték lehet, e szóban foglalható össze: nemzeti becsület. Nemcsak az egyénnek, de a nemzetnek is van külön becsülete: a nemzeti becsület... Ámde a becsület lámpása a hűség. S a nemzet becsületét a megbízhatóság, jellemzilárdság és a kötelességek összességének erényein keresztül népének hűsége táplálja!... Az egyesek erényeinek összesített drága tőkéje e kincs, mit nem kezdhet ki az idő vasfoga soha, nem vehet be ellenfél, nem győzhet le fegyver és kard... csak önmaga,

a nemzet tékozolhatja el azt csupán! Nem a kard, nem a fegyver becsületére kell gondolnunk, hanem arra az elpusztíthatatlan nemzeti értékre — az örök alkotó és építő munka tisztességére, amely évszázadok, évezredek erényeinek, a mindhalálíg való hűség tartalék-tőkájének kisugárzása... Olyan fénykéve, amelyhez egy-egy fénysugarat a nemzet minden tagja, civil, vagy katona, szellemi, vagy kézimunkás, kicsiny és nagy, férfi és nő, a maga munkakörének hűséges betöltésével, becsületességével, jellemzilárdságával, szavainak és tetteinek megbízhatóságával naponként és pillanatonként ad hozzá, hogy tér és idő távolságain keresztül is ragyogjon ez erény: a nemzeti becsület lámpása, a mindhalálíg való hűség!...

Az egyetemes örök emberi értékek és erények összességét kell értenünk a hűségből táplálkozó nemzeti becsület fogalmán, mely föléje nő ország-határoknak, hisz egy nemzet országhatárain kívül álló népek elismerésének, megbecsülésének és értékelésének visszasugárzása e fogalom!... E hűségben benne van az önzetlen szolgálat készsége, erő és elszántság, önfeláldozás és szeretet, törhetetlen akarat és rajongás a nemzet erőinek, értékeinek és becsületének halálíg való védelméért!...

A római katona mártiriumos hűségéből, elszántságából vajjon kiérezzük-e a római becsület védelmének hősi elszántsát?! Mert hűnek lenni mindhalálíg a kötelességteljesítésben, a nagy emberi erényen kívül még: a nemzeti becsület dolga is!..

Két évezredes lávasírjából kikelt, halhatatlanná lett a római katona!... Életre hívta halálíg való hűségének csodálatos ereje!... Nemzetünk s minden féltve őrzött drága értékei iránti hűségünk vajjon készíti-e számunkra is halhatatlanságunk útját?!... Készek vagyunk-e érte feláldozni mindent, keresztjét hordozni bármikor s hűnek lenni hozzá mindhalálíg?!.. Egy önszívét marcangoló, szenvedő nép térdel az Urnak lábainál, melyről a költő joggal teszi fel a fájdalmas kérdést: „többet ki küzdött, ki szenvedett, hiszen könnytenger, temető a mult, vetettek rá halálos szolgaságot... ámde a levágott törzs helyén szebb sarjadék virult!“ Ennek a népnek ma egyet kell kérnie minden imájával, hogy erősödjék tagjai között a testvéri kapocs s nemzeti értékei iránti halálíg való hűségben dobbanjon össze minden szív!!...

Hitvesi hűség, hithűség és nemzeti hűség lelkiismeretünk

drága őrszemei! Ti legyetek életünk három vezérlő csillaga!...
Egyik legyen családjaink drága tűzhelyeinek házi oltára... a má-
siknak égi utján hadd ábrázolódjék ki rajtunk Istennek örök szép
Arca... s a harmadik mutassa apáinknak nemzetfenntartó, jövődőt
teremtő, golgotás utját mindhalálíg!!... Ámen.

I M A.

Újraébredő természetnek Istene, minden erőnek és létnek örök kútforrása, édes Atyánk! Az élet áldása a fény, mint ragyogó aranyzuhatag, előmlött a föld felett s az ébredő természet bársonytakarójára rávetődött soha el nem muló jóságod Arca... Az elmulás halotti leple mögül kiragyogott már az *újjászületés* áldott reménysége s a természet virágcsodáiról dicsőséged himnuszaként Feléd száll fel ezernyi illat s Érted öltözött ünneplőbe minden fakadó élet... *Ott látunk a kelő nap első, s a lemenő nap utolsó bágyadt sugarában...* Téged köszönt illatával a tavasz első virága s a Te hatalmad tör fel a föld szive dobbanásából. A mérhetetlen ég és sírunk örök ágya, a föld, mind a Te hatalmad egy-egy paránya csak... „Ajkad, ha szól, egy világ rombadól, hogy új világnak adjon új életet... kicsiny és nagy ítélőszéked előtt egyforma mind!... Előtted úgy s addig állhat meg csupán, amíg Te akarsz!” Te vagy a *kezdet* s a *vég*, a jóság és szeretet egésze, fájdalomban is megtört szívünk egyetlen reménye Te vagy oltalmunk, ha bánat bánt, Téged keresünk, ha csapás sújt, legyen hát hálánk is a Tied ma, amikor örömmel teljes a szívünk...

Az új tavaszvárás beteljesülésének ujjongó öröme előmlött nemcsak a természet szépséges csodái felett, de sziveinkben is betölt minden parányi zugot... S a beteljesedett vágyakozás nyomán újra éled lelkünkben minden elhaló remény, szélesre tárul előttünk a sóvárgott nagy célok bezárt kapuja, kiteljesedik rajtunk a hit győzhetetlen ereje s urrá lesz mindenek felett a tavasz diadalmas, győzhetetlen ereje!...

De míg mi a beteljesedett vágyak, megvalósult remények öröme-érzése felett ujjongunk — fájó részvétellel száll gondolatunk a messze

tengeren túl robotoló drága véreinkhez, a mi testvéreinkhez, akik a meghasonlott életsors, a céltalannak tartott jövő vándoraiként új hazát, fehérébb kenyeret keresni útra keltek s kik a hazakivánczó vágy és izzó sóvárgás belső tüzével szívükben, tépdésik sorsuk bilincsét... Kiknek gyötrelm a nappaluk, bánat az éjszakájuk, veríték a kenyerük és könnytenger az italuk!.. Kiknek fájdalommal kikövezett életútjuk ott kigyózik szerte a széles világon s mindennapi kenyerük ízét hazasíró lelkük égető fájdalma teszi keserűvé...

Hozzájuk száll ma minden gondolatunk... a reménytelen kiszikkadt lelkekhez, a mi véreinkhez, testvéreinkhez, akik, mint a mindennapi kenyér himnuszának világba sikoltó melodia-foszlányai, intenek, óvnak a messze idegenbe szakadt élőhalottak szomorú sorsától!..

Tudjuk, Atyánk, hogy sorsuk: kinyilatkoztatás... bölcsességed áldott nagy tanulsága, *ki a szenvedésbe oltott élet mártíriumával írod a tökéletesebb élet nagy igazságait az örök ember szívébe!*.. Mégis ma értük imádkozunk Hozzád... szívünk mélyéből tör feléd a szó, mint földből a buzogó kristálytisza forrás.. Hatalmad védő erejét állítsd melléjük védő pajzs gyanánt!.. Reménytelenségük temetőkertje felett gyujtsd fel a hit és bizakodás örök égő mécseseit, hogy sorsuk mostohaságában is lássanak meg Téged, minden földi szenvedés és fájó életseb halhatatlan nagy orvosát!.. Tedd könnyűvé számukra a keresztet, mit hordozniok égi küldetés... Hadd valósuljon meg életükben a mózesi látomás s ragyogjon fel egyszer! ha későn is... előttiük az ígéret, a drága szülőföld sóvárgott képe!.. És sorsuk nagy tanulságaként, hadd csendüljön meg a mi lelkünkben is az égi szó: Ez a föld az, amelyen kívül a nagy világon nincsen számodra hely... áldjon, vagy verjen sors keze... itt élned, halnod kell!... Ámen

MARADJ VELÜNK, TESTVÉRI!...*

Jeremiás XXII. r. 10. v.: *Ne sirassátok a halottat s ne bánkódjatok érte, hanem sirassátok azokat, akiket elvisznek s ki tudja, mikor jönnek vissza s mikor látják viszont az ők szülőföldjüket?..*

A tavasz rügyet fakasztó márciusi szellője átsuhant már az ébredő természet fölött. Lágyan, szelid susogással ébresztgeti hosszú téli álmából s „új élet” öröm-igéretét csillogtatja meg előtte... Ébresztgeti... költögeti langyos melegével... az ég megöntözi ezüstös harmatcseppjeivel s az örökkévaló Isten bölcs végzésére — nézzétek csak — mint ütögetik ki fejüket sorra a természet gazdag kincsesházának élő drágakövei!!?... S megindul az élet!... A hulló langyos eső tápláló vize... az élet-lehelletnek kilélegzése az újjászületésnek friss, eleven zöldjével vonják be a természetet...

S a tavasznak életereje, amely hajdan szabadsághősöket, az egyenlőség, a testvériség bajnokait táplálta... amely ifjakká teszi az öregeket s megnöveszti vágyaink szárnyait... a tavasz, amely új vérkeringést indít a fáradt tagokba..., amely lángoló lelkesedéssel tölti be a nagy világeszmékért rajongókat... az a tavasz!.. az örökké ifjító tavasz, itt van újra!... ugyanaz, mint régen... csak az emberek, az életkörülmények változtak!... csak az életgondok növekedtek... s a kenyér, a mindennapi kenyér kisebbedett meg!!

Csodálatos is a tavasz átalakító ereje!... Ujabb, meg újabb

*) Kivándorlás elleni propaganda-beszéd.

vágyakat, sóvárgásokat csal ki az emberi szívből. Az akaraterőt acélosabbá teszi... megnöveszti a képzelet merészen csapongó szárnyait... aranyhegyeket épít.. új megélhetési forrásokkal, dollárhalmazzal kecsegteti azokat, akiknek vágyai országhatárokon, tengereken túlra repülnek!!... S ma a tavasznak acélosító ereje a kenyérgondok, a jobb megélhetés utáni tülekedésben merül ki. Megindul hát az ember!... Egyiket erre, másikat amarra vezérlik vágyai... S a megszenvedett, kiéhezett, jobb sors után sóvárgó ember egy része braziliai álmok.. amerikai ígéretek aranyköde után indul... hátha ott jobb lesz az élet!... S a kipattanó sóhajokat modern lélek-kufárok, a XX. század rabszolgatartói testesítik meg, akik viszik, szállítják a halált rejtő bányák sötét tárnáiba a „több termelés“-hez szükséges embergépeket, de a mi szívünk érzése szerint életünk fájáról leszakadt... velünk egy sorban felnőtt... egy szegény kenyéren tengődő drága véreinket!!... S erre a gondolatra valami úgy belesikolt a lelkembe... s a velük tovaszáguldó vonat s hajó kerekei, mintha a szívemen dübörögnének keresztül... mert tudom, érzem, hogy olyan lesz a sorsuk, mint a kósza szélhordta levélé... mert tudom, hogy távozásukkal csak testüket viszik, míg a szívük ideszakad... mert érzem, hogy felveri a szülőföld utáni vágy kietlen, sötét éjszakájukat... s jaj nekik!... mert a természet fája biztosan kihajt, de az ő reménységüknek kiszáradt az ágya s ki tudja, lesz-e hova álomtalan fejüket lehajtaniok?!!..

S e gondolatra összeszorítja szívünket az ágját vesztette vérző fa sebeinek égető fájdalma!!... S mint éjféλι tűzre félrevert harang kongása, döbben lelkünkbe, népe sorsát sirató Jeremiásnak fájdalmas zokogása: *„Ne sirassátok a halottat s ne bánkodjatok érte, hanem sirassátok azokat, akiket élvisznek s ki tudja, mikor jönnek vissza s mikor látják viszont az ők szülőföldjüket?!!...*

„Ne sirassátok a halottat s ne bánkodjatok érte“... A temető-kert süppedő hantjai fölött, mint megkövült fájdalmak, állanak a néma sirkövek... élő fájdalmak halott kövei... Ha közömbös lélek megszokott utja vezet közöttük, néma őrállókként is csendre intenek.. bár kőajkuk hallgat, mint a sir, mely kőlábaikat őleli át!!... De megszólalnak a hangtalan kövek... beszélnek a fejfák reszketve, zokogva, ha érző szívvel járunk közöttük s a fájdalmak számára tárt ajtókat nyit lelkünkben a részvét... Megszólalnak... mert némaságuk a fájdalmak beszéde!!.. És szól az egyik: Megroskadt édesanya fájdalma vagyok én.. Kősírás a néma éjszaká-

ban... megkövült zokogás... Porszemcséim mindmegannyi könny-cseppek... én, a fájdalmak összesűrűsödött könnytengere vagyok !!! Óh, ha értenéd szavam!.. e temetői csend birodalma betelnék suttogó panasszal, mely távoli viharok zúgásához volna hasonló... majd egy-egy elcsukló zokogás tépett foszlánya csapongna benne, míg a panaszos jajszavak forgataga zúgó orkánként csapna fel az égre.. mert átremeg rajtam a magába roskadt édesanya fájdalma, ki e hantok alá gyermekeit temette!!...

Az elsőnek „hervadása liliomhullás volt, ártatlanság képe s a bánaté“.. mint egy felvillanó fény, meghalt, mielőtt élt volna... lenyugodott, mielőtt feljött volna a napja!.. Aztán jött a másik... életében olyan volt, mint Libánon cédrusa... kedves, mint egy madárdal... szerény, mint az ibolya illata s most porát talán nap-sugár rezgeti hímes rét felett, virág kelyhén, vagy selymes fű harmatján!!... A harmadik délceg ifjú kire gyönyörűség volt nézni... édesanyjának büszkesége, féltett szemefénye!!... Aztán jött sorra a többi... s az édesanya arca egyre halványabb, szive vérzőbb, termete roskadtabb lett!!...

Aztán beszélnek tovább a sírkövek... hangjuk, mint bűgő orgona ezernyi változata: fojtott zokogás... ég felé törő panasz... fájdalmas sóhaj.. éles sikoltás... elcsukló sírógörcs.. s hallgatag némaság... Miért élt hát ez édesanya?!.. Miért él minden édesanya?!.. Hogy végnélküli gyötrelemben örölje le életét?... Hogy egyik gyermekét a másik után fájdalommal szülje a világra s még nagyobb fájdalommal őket eltemesse?! S akiket pedig ezer virasztó éjszaka fáradságával felnevelt.. életük útján, ezer aggodalommal kísérje őket?!... Hiszen, amerre a fiak, a gyermekek járnak: csillogó könnypatak húzódik utánuk... az édesanya szeretetének, aggódásának könnypatakja az!!... Olyan ez a könnypatak, mint az üstökös uszálya, amely végigkíséri az éjszakán a szomoru bolygót, amely édesanyjának, a fényes napnak kebeléből szakadt le... Hány könnyet hullat életében az édesanya?!... Van-e annyi csillag az üstökös uszályában?.. Van-e annyi csillag a mérhetetlen, a véghetetlen égen?!... S mind e könny- és fájdalomtenger egyért... a halott gyermekért fakad az édesanya szeméből és szívéből! !...

S mégis én... a megkövült fájdalom.. a halottak birodalmának örök őrállója... s mi mindannyian, összesűrűsödött könny-

tenger-kövek... minden zokogást tulharsogóan kiáltjuk bele a vigasztólküli lelkek éjszakájába!!... Ne sirassátok a halottat, édesanyák!!...

Ne bánkódjatok a halottért, ki meghalva is él, hisz beszél róla a néma föld göröngye... az ébredő fűszál. a hallgatag csend.. s az édesanya imádságos ajka... „Ne sirassátok a halottat!!...” hisz őt a megszentelt anyaföld, a drága szülőháza göröngye öleli át... s a túlvilági élet delejes kisugárzása, mintha összeölelkeznék az édesanya fájdalmával... az édes anyának a síron túl is tartó, soha el nem fogyó, örök szeretetével!!... *Ne sirassátok hát a halottat s ne bánkódjatok érte!!.*

Hanem sirassátok azokat, akiket elvisznek s ki tudja, mikor jönnek vissza s mikor látják viszont az ők szülőföldjüket!! .. Multját s jövőjét megbűnhötte nép térdel az Úrnak lábainál... Érezzük, hogy a közös kenyér-szükség és sorsunk mostohaága testvérekké forraszt össze minket. Egyért küzdünk minden erőnkkel... egyért imádkozunk... a mindennapi kenyérért!!... S ez a kenyér — érezzük — egyre szűkebbre szorul... a diadalmas munkára lendült kar egyre alább hanyatlik s a megfeszült izmok, lankadnak, mintha láthatatlan kéz életerejüket vágta volna el. S a megfogyatkozott kenyér nyomán új vágy támad a reménytelen, kiszikkadt lelkekben.. el... el innen, bárhova a világon!!.. S aztán évről-évre sötét, fekete sereg kél utra... halálra kárhozott élő halottak... népünk vérző testéről leszakadt eleven húsdarabok... a mindennapi kenyér himnuszának világba sikoltó fájdalmas melódia-foszlányai... véreink.. a mi testvéreink!!.. Gyötrelennel kikövezett utjuk ott kigyózik szerte a világon, hol könnyhullatás a munka bére... s a mindennapi falat kenyér ízét hazakivánczó lelkek sóhaja teszik keserűvé... Ott robotolnak a bányák mélyén, ezer halált lehelő mocsarak vidékén, akiket már nem tarthatott vissza a szülőföld szeretete... a drága édes anyaföld esdeklő szava... az ismerős rónák és halmok.. a muskátlis kis ablakos szülői ház.. s szeretteiknek szénaitatos temetőben süppedő hántjai... S e fájó gondolatra befelé vérző szívünknek, értük hulló vércseppjei fakasztják fel a próféta igazságát: *sirassátok azokat, akiket elvisznek s ki tudja, mikor jönnek vissza s mikor látják viszont az ők szülőföldjüket!!...* Sirassátok, mert messze idegenben: „Fekete tarlóján sötét bányamélynek, ritkán szól a nóta,

ritkán zeng az ének.. hazavágyó sóhajoknak sziklafal a gátja,
mert oda, haj! nem ér el sohasem, az égnek melegítő, fénylő,
vidám napsugárja!!! Sirassátok!!! mert :

„Fekete tarlóján sötét bányamélynek,
A szivek, a lelkek fájó vágyban égnek,
Régen tovatűnt már az imádott róna,
Idegenbe vitte szegény magyar népet,
Elálmodott vágyak fekete hajója.

Idegenbe vitte, ahol más az ének,
Szeretetet, jó szót oly fukaran mérnek,
S koldus alamizsna az is, amit adnak —
Fekete tarlóján sötét bányamélynek,
Fájón hull a könnye mindig a magyarnak!!!..“

Sirassátok azokat, akiket vágyuk idegen föld partjaira sodort,
mert jeltelen sírjuk, ki tudja, hol domborul s ki tudja, viszont
látják-e még drága szülőföldjüket? !... Sírhat sz édesanya, Te áldott
szülőföld, sírathatod az elhagyatott „magyar fa sorsát...“ mert
pusztulunk, veszünk s mint oldott kéve, széthull nemzetünk, hisz
emlédről a magyar rapszodiának világban bolyongó s kietlen
sorsa bilincsét tépdeseő gyermekeid szakadtak le... talán örökre!!

De itthon maradunk mi... mint varjuk a száraz jegenyén...
elgyöngülve bár, de görcsösen ragaszkodva életünk fájához....
Nem!... nem akarunk azok sorsára jutni, kik elhagyták a földet,
mely ápolta s mely hivatva lett volna, hogy egykor eltakarja...
Szegények vagyunk.. nélkülözünk, ha kell, éhezünk... s ha csak
rongyaink maradnak is, de foszlányaikat drága ereklyeként őriz-
zük!!!... Ha sziklát törünk is... ugarunk ha kőszirt... rövidebbre
fogott csákánnyal kezünkben veritékezünk... dolgozunk .., *de itthon
maradunk!!!... „Mert ez a föld az, amelyen kívül a nagy világon
nincsen számunkra hely, ahol áldjon, vagy verjen sors keze, itt
élnünk... halnunk kell!!!...“* Ámen.

I M A.

Fájdalmaink és szenvedéseink örök gyógyító orvosa, gondviselő édes Atyánk! Az élet kereszt-terhe alatt megroskadt lélek a hit erőtlén szárnyait kibontja Előtted... Reménytelenségükben is örök reménykedő szivek milliói sóhajtanak fel az égre s bizó, gyermeki hitüket Hozzád kapcsolják, hogy lelked erejéből új életet merítsenek.

A Te rendelésed, hogy életünknek titokzatosságba vesző utjain mindannyiunkra ott vár a kereszt... mindannyiunkra vár öröm és fájdalom, terem tövis és virág is, felettünk a lelki ég-bolt borul és derül is. A kereszt, az élet komoly könny és vérbe ágyazott nagy valóságának jelképe... földi pályafutásunk dicsőség-fája, amelybe az örök ember rendeltetésének legfőbb titkát rejtetted, mint elválaszthatatlan árnykisérőnk, ott áll csalódásaink, tört reményeink, szétfoszló álmaink temetőkertje fölött s mi ma e kereszt terhét letenni... szívünket reménységben, lelkünket hitben megedzeni Elődbe jöttünk!

Te hivatál, Atyánk s életmesterünk szelid szavain keresztül hivogatsz szüntelen: jöjjetek énhozzám, kik megfáradtatok és megterhelteketek és én megvigasztallak titeket!... S mi, az életnek fáradt zarándokai, itt állunk Előtted... mellettünk örök utitársunk, a kereszt s gyarló szemünk, mint a fájdalom és szenvedés gyűjtő léleklencséje — az örök kérdőjel — Feléd vetíti sugarát, hogy megértse, hogy felszívja a nagy tanítást, mit prófétáid lelkén keresztül hirdetsz szüntelen!... Mert a kereszt nemcsak szenvedés, hanem megdicsőülés is... fájdalom-tengerbe örömkönny magvetése... égbe nyuló csúcsok útján örök teher-

hordozás... világokat átfogó égi jel!... Nemcsak kín és gyötrelmfa a kereszt, hanem a lelki emelkedettségnek ég felé segítő létrája, amelynek minden fájdalomfoka közelebb segít Tehozzád, Atyánk!..

Ha becsukódik mögöttünk e hajlék kapuja.. ott vár már reánk a kereszt, amely, nemi tudjuk, hol zuhan le ránk — de vár, hogy, mint megdicsőülésünk fáját, a hősi lélek elszánásával vállainkra emeljük!... S mi úgy félünk e kereszt terhétől Atyánk!... Pedig keresztet emel minden szép gondolat, kereszt a termőfája minden lélekgyümölcsnek s golgotája van minden nagy alkotásnak!... Életünk utja nagypénteki keresztnek sorfala között vezet az *örök nagy cél* felé, hol az igaz küzdőre a híven megfutott földi pálya jutalma: a Te elismerésed fénylő koronája vár!...

Nyisd meg lelkünket, Atyánk, ama nagy tanítás befogadására: hogy a lélek örömvirágait életünk utjain felállított, ránk váró keresztnek tövébe rejtetted el s a Te kiválasztottjaid *azok*, akik, a fájdalom és kín gyötrelmfája alatt göröngyök és tövisek között is meglátják azokat az apró, sokszor csak lelki szemekkel látható örömvirágokat és reménység-bimbókat, amelyeknek égi illata, színe: vigasztalódás és lelki megbékülés. A fájdalomnak letarolt mezői között is, hadd füröszthessük meg lelkünket az alázatosság vizében s golgotajáró gyermekeid hadd lássák meg könnyeik gyöngyharmatán keresztül is a Te ezerjóságu Arcodat!.. Véisd szívünkbe a nagy igazságot, hogy nincs a világon semmi, aminek életsorsunk kialakulásában nagyobb jelentősége volna, mint a szenvedésnek, kereszt(hordozásnak)! S engedd, hogy ezt a tudatot, mint drága kincset a föld, úgy őrizzük lelkünk mélyén!... Enged megértenünk, hogy a kereszt felemel.. a kereszt megdicsőít s ki égő vággyal keresztjének terhe alatt is a csillagok magasságát keresi, akinek a kereszt nem gyűlöletes teher, hanem diadalmi jelvény s a hittel, a reménységgel, örök bizakodással megharcolt élet dicsőségfája — *az* — és *csak az!* veszi fel az élet legnagyobb kereszt(hordozójának terhét, hogy kövesse Őt... Jézust!... Amen.

MEGDICSŐÜLÉSÜNK FÁJA... A KERESZT.

Márk VIII. r. 34. v.: *Ha valaki én utánam akar jőni, tagadja meg magát, vegye fel az ő keresztjét és úgy kövessén engem!*

Volt egyszer egy kereszt... *bitófának szánt gyötrelmeje*. Törzsét ott vágták valahol Galilea lankásain... durván ácsolt gerendáit fölvette egy gyöngye váll, hogy drága élet árán, nemes bátorsággal, hősi önfeláldozással megváltsa a *jövő emberének* szabad, boldog életét. A kereszt tövét — míg szenvedő hőse felszegezve, kitárt karokkal ölelte szívére még egyszer a bűnök elkárhozott világát — forró asszonyi könnyek s a halálra kárhoztatott kiserkedő vére öntözték!... A durva szitok és gúnyözön, mint közelgő vihar forgószele, csapkodott körülötte, mintha önlelkiismerete vádoló terhének orkánját akarta volna tulharsogni!

S azóta áll világbameredten... *a kereszt!* S képzeletünk tükrében a természet csodálatosan szép buja tenyészete virág-erdőt varázsolt körülötte... A forró asszonyi könnyek öntözte helyen, a szívjóság és lelki szelidség szimbolumaként pompás fehér liliomok illatoznak... és sötét vérvörös rózsák és szegfűk díszlenek, hol a harag fekete indulatai tomboltak az elámitott ember-szivekben!...

Életünk kevés örömvirágai között, a fájdalmak örök mementőjaként mozdulatlanul áll ma is a *kereszt!*.. Az egyetlen valóság, melynek terhéből kijut a föld minden gyermekének s melynek gyönyörűségét boldog öntudattal hordozzák *Isten kiválasztottjai!*! Némán, világba tárt karokkal... könnytenger, bánatözön és siralom-

völgy pusztaságán áll a kereszt... készen... hogy megfeszítsen, hogy halálra kárhoztasson, vagy hogy felvegye, ki a kereszt-hordozás gyönyörűségének égi terhe alatt megdicsőülni óhajt!... Mert életünk nem egyéb, mint a világ göröngyös országutjára felrajzolódott kereszt.

Tudod-e hát, testvérem, hogy mi a kereszt?!. . Nem csupán durva gerendákból összeácsolt kín- és gyötrelém-fa... nem egyszerű, rideg szimbolum — hanem szenvedés és megdicsőülés... fájdalom-tengerben örömkönny magvetése... égbenyuló csúcsok útján örök teherhordozás... világokat átfogó égi jel... idők végtelenségét átérő fájdalom-mérő!!. . S ez a világ kereszt-erdők terhétől roskad ma inkább, mint valaha!!. . Minden földi halandó számára — életünk útján ott áll s várja, hogy felvedd, hogy büszkén hordozd, mint a szenvedés és megdicsőülés örök szimbolumát!..

S mégis! nem az a kereszt az igazi, mely mint csalódás, fájdalom, könny és gyötrelém fája nehezedik rád!!. . Az önként vállalt nagy tehernek árnyéka ez csupán! .. Az igazi kereszt az, amelyet minden elviselhetetlen sulya dacára boldogan, vidáman... a beteljesedett lélek hősi elszánásával emelsz vállaidra!... S egy törékeny, gyöngye váll, valamikor vállalta ezt a keresztet!... A kereszt-hordozást, melynek lényege önmegtagadás, útja alázatosság s gyümölcse szeretet volt... A keresztet, amelynek alapfája könnytől, vértől, verítéktől áztatott anyaföldbe volt beágyazva, de vége mégis az örökkévalóság honába ért!!. . Ismered-e... láttad-e, hordoztad-e ezt a keresztet, Testvérem??!... Mert a csalódás, amely szivedig ért... a fájdalom, amely lelkedbe markolt s a könnyáztatta szem, mely réveteg, ijedt tekintettel — de lázongva, gyűlölettel s átok-ajakkal kárhoztatta terhét — nem a Jézus keresztje!... s útja nem kereszt-hordozás!!. .

De ha lelkedet megfürösztötte az alázatosság vizében, ha szived legdrágább érzéseinek oldott sarujával jártad az önmegtagadás golgotás útját... ha hullatott könnyeid szivárványos tükrében megláttad Istennek ezerjóságú arcát... ha a fájdalom elviselhetetlen terhe alatt is — roskadozva bár — de égő vággyal, égő ajakkal a csillagok magasságát kerested... akkor... akkor láttad... felvetted... hordoztad a keresztet, amelyet Jézus a megdicsőülés terhéül azoknak kínál, akik követni akarják Őt!!. .

Mennyi küzdést, mennyi lemondást, kísértést... mekkora ön-

megtágadást rejt magában e pár szó: Kövessük Őt... Jézust!... Az az ember, akinek élete az örökös megalkuvás elegyengetett medrében folydogál, akinek szívében nem tomboltak soha viharok! Aki könnyen, minden lelkiismereti furdalás nélkül úszott, ma itt, holnap ott az árral, aki lelkének legdrágább kincseit dobra verte: ki ad többet érte?!. . . Ki a hétköznapióság szűk körében mozgók színvonalán felül magasságok felé sohase szárnyalhatott. Akinek lelke áldott kincse örökké rejtve maradtak... a gyümölcs-telen fa, amelynek elszáradását senki se síratja.. akik az élet megdicsőülésének fáját, *a keresztet*, soha se hordozták, azok *nem tudják*, hogy mit jelent, követni Őt... Jézust!.. Mennyi belső harcot kell megvívnia a léleknek a bölcsőtől a koporsóig, mennyi gyötrő kísértés áll utjában az élet munkamezején annak, aki követni akarja Őt!.. .

Akinek körülhálózta áriatlan lelkét a „rossz példa“ mérgező halása, mint fogékony gyermek... aki elmerült a világ örömeinek szédítő mámorában, mint rózsás arcu, hamvas lelkü ifjú... aki felvette s hordozta a csalódás, fájdalom, könny és gyász súlyos keresztjét, mint életgyőző férfi... kit megalázott s földre tiport a kegyetlen sors s elárulták, megtagadták barátai, szerettei... akit a családi tüzhelynél megnemértés, gyöttelelem várt, csak az tudja, érti: mennyi lélekvergődést, belső harcot, megalázást s lemondást fejez ki ez intés... kövessük Őt... Jézust!.. „Arcon gyöngyöző veríték, késő bánat jeléül omló könnypatakok, nehéz sóhajok emléke fűződik hozzá!..“

Mert Jézust követni... kereszt... egész életünk útjára felrajzolódott súlyos kereszt!.. De ez a keresztthordozás a boldogságnak egy égibb formája, mely megtisztulást hoz s a lelki emelkedettségnek kútforrása... Ki Jézust követi, megérti Őt... szellemének ragyogó fényénél belát az életnek rejtett zugaiba, ahova vezető út olyan tövises, de ahol a Jézust megértők s keresztjét hordozók kincse ragyog... Ahol nem minden szenvedés fájó, ahol nem minden könny égeti az arcot, ahol megértjük, hogy a lelki szegények, a sírók, az igazságot éhezők és szomjuhozók is lehetnek boldogok s akik mindezt megértik, *azok követik Őt!..* S e szellem teremtő, megtartó erejében bízva, tagadjuk meg önmagunkat!... vegyük fel az Ő keresztjét s úgy kövessük Őt!..

Unitárius Sion! Keresztthordozásra elbívott lelki papság!
Mint életed diadalmi jelvényét, vállaltad-e s hordozod a keresztet,

hivatásod gyötrelém-fáját, vagy roskadozva alatta, átkozott terhet?!... Hagyod-e magad e keresztben, a beteljesedett lélek hősi önfeláldozásával elvérezni, vagy önkezeggel szegzed keresztre hivatásodat?!... Pedig neked nemcsak egy — a magad — de egy egész rád bízott nép keresztterdejét kell hordoznod!... A magad s néped sorsának mindennapi keresztje mellett hordoznod kell a két legnagyobbat, hogy *magyarrá s unitáriussá hívott el végzeted!*... Érzed-e e tehernek csodálatos gyönyörűségeit? Hivatásod keresztfája alatt megérted-e, hogy nagy célok felé való törekvésedben *fényt* számodra csak a keresztthordozás örök törvénye gyújt. . hogy a kereszt számodra maga az élet... a hiven megfutott földi pálya jutalma, bére. . a megdicsőülésnek gazdag lelki gyümölcscsel megáldott szépséges fája!!

Nézzünk körül hivatásunk ugarán!... Vajon észrevesszük-e, van-e elég bátorságunk s önbeismerésünk, hogy észrevegyük itt-ott az útvesztőket, a tennivalók rengetegét?!... Meglátjuk-e lelki s hitéletünk sivatagjait, melyeket nagyobb odaadással a hitnek dúsan termő, drága oázisává lehetne átvarázsolnunk? Mindezt számon kéri tőlünk... ki minket keresztthordozásra hívott el!!

Megvan-e egyházunkban egyetemlegesen és egyénenként mibennünk az a belső szent meggyőződés, az elhivatottságnak prófétai ereje, a léleknek az a belső vágyódása, izzó sóvárgása, amely népünket a testi és lelki nyomoruságok útvesztőjében bolyongókat csodás lelki szépségű tájak felé vonzani s a tiszta unitárius öntudat drága erényein s kincsein keresztül boldogabb időkre átmenteni képes?!... Vajjon tudunk-e adni a hulló lelkek, az eltévelyedett erkölcsi nyomorultak számára felfelé vivő lelki szárnyakat, amikor magunk is nélkülözzük azokat... amikor magunk is a kétségek útvesztőjében keressük azt, ami egyedül tarthatna meg: a hitet!... Vajjon nemcsak a *mult* tőkéjéből élünk?... építjük-e tovább az unitarizmusnak fölfelé törő örök szellemi épületét?!... Életünkkel vajjon mintázzuk-e azt, ami *az unitarizmus lényege... az egész ember.. a lélekember eszményét?*!... Ezt kérde tőlünk a kereszt, melyet Jézus hordozott s hivatásunk szentsége által a mi vállainkra rakott!... E számonkérésre a mi válaszuk mindig csak egy lehet: a magunk újra meg újra való sírig tartó elkötelezése annak az eszménynek hű és igaz prófétálására, amelynek keresztthordozóivá elhivattunk!!

Életünk keresztterhe alatt mártirhalált szenvedett Dávid Ferenc szelleme!... örök égő tűz!.. mi nagy apostolunk!... Kőbe épített emléked komoly falai között Téged idézünk!... Nagy idők lankadt erejű eszmeharcosaidat érted s szent vallásunkért égő törhetetlen hűség és áldozatkészség talizmánerejével ihlesd egy boldogabb kornak kiküzdését célzó szent és áldozatos nagy munkára! !...

Neved legyen erő s utmutató fény a Feléd törtetőknak, de legyen feddő szó s lángostor azok számára, akik eszméid szentes lobogója alatt hamis utakon járnak!.. Emléked legyen a zászló, egy táborba tömörítő élő szimbolum.. legyen, ha kell, riadó kürt, mélységes szakadékok szélén járó néped öntudatra ébredésének zengő harsonája! !...

Mártiromságod legyen a vigasztaló szó... simogató kéz... gyógyító balzsamír... életkoronát adó ígéret... mindennapi kenyér azok számára, kik készek felvenni küldetésük keresztjét... mindhaláláig! !... Ámen.

HŐSÖK ÜNNEPÉN!...

Aki emlékezik — az egy darabkát a lelkéből áldoz a *mult*-nak, megbecsüli a *jelen-t* s készíti a *jövendő* utját!... Megemlékezni a kiváló szellemekről, a nagy jellemekről, a tudomány és haladás világító fáklyáiról, akik a maguk önfeláldozásával és hősségével az emberiség életutján nagyot és örökbecsüt alkottak — ez lélekáldozás a *mult*-nak a hálás utódok részéről...

Megemlékezni a feláldozottakról.. a névtelen milliókról... a néma hősekről, akik nagy szenvedések, nyomasztó bűnök, tengernyi könny és gyötrelem árán vért s életet áldoztak... az utókornak szent kötelessége!...

E sírok az önfeláldozásnak, a hősiességnek, de ugyanakkor az emberi szeretetlenségnek és megnemértésnek égrekiáltó emlékoszlopai!... Ez ünnep nem a diadalra jutott *eszmény*, hanem a szenvedésben *mártírrá magasztosult halott katona ünnepe*! E nap nem a beteljesedett nemzeti álom diadalmas éneke, hanem fájdalmas napja a vezeklő *mea culpa*-zásnak s zokogó gyász-zsolozsmája az örökké arató haláluk!... Minden *elesett* sírja előtt boruljunk hát le e megszentelt pillanatban!... Legyen fájdalommal teljes számunkra a marasesti hős emléke, ki életét áldozta forrón szeretett hazája védelmében... Boruljunk le a magyar-székely baka felülmulhatatlan hősiessége előtt, aki a világ minden frontján pazarul tékozolta drága életét!... Emlékezzünk a rajnamenti szőke gyermekifjúra, aki a trikolorra sóhajtott ki lelkét s a vörös kokárdáját szuronya hegyére tűzve elesett orosz muzsikra és hajtsuk meg előttük a fájdalmas kegyeletnek zászlóját, mert egyformán *szent*-nek tudott volt előttük a cél, amelyért harcba rohantak... egyformán nagy volt tőlük a kötelesség kívánta áldozat... és *egyformán halottak Ők!*...

E némaságukban is beszédes sírok örök igazságokat rejtenek magukban!... De nem a *legyőzöttek* s nem is a *győzők* igazságait, hanem az örök béke, a megváltó szeretet megvalósítása parancsszavának igazságait, amelyeknek betartása nélkül ránk nézve hiába élt életünk halhatatlan eszménye, az *ember Jézus!!*..

Ez igazságok betartása nélkül hiábavaló a mi emlékezésünk.. hiábavaló a mi zarándoklásunk, mert e néma hősök felmérhetetlen nagy áldozatát nem fogjuk megérteni soha!...

Legyünk hát e pillanatban mindannyian egyenlők a gyászban! Legyen ez az ünnep mindannyiunk fájdalmas ünnepe! S e fájdalom szakítsa át a nemzetek és társadalmi osztályok válaszfalait és hadd ömöljön úgy össze a sokszínű könny, mint ahogyan összeölelkeznek a tömegsírok hősi halottainak ellenséges népek földjéről összesodort drága hamvaival...

Járjuk be képzeletünkben a világ jeltelen sírjainak végtelen sorát, a fájdalomnak, tengernyi szenvedésnek nagypénteki kereszttekkel jelzett néma dombocskáit s emlékezzünk a nagy szenvedések névtelen millióiról, azzal, hogy szeressük s értsük meg egymást s *legyen ezen a földön mindannyiunk számára olyan egyforma az élet joga és igazsága, mint amilyen egyforma a halál!...* hogy ezen a világon az élet legfőbb titkának, a szeretetnek soha el nem hervadó virágaiból közösen font koszorú legyen e néma, névtelen hősök nagy áldozatához méltó emlékjel!...

Legyen áldott a föld, amely befogadta, a hant, amely takarja őket, legyen örökké áldott emlékezetük!!... Ámen.

A MUNKA ÜNNEPE...

Máté 16. r. 3. v. ~~Ma zivatar lesz, mert az ég borús és vörös. Képmutatók, az ég ábrázatját még tudjátok itélni, az idők jeleit pedig nem tudjátok?~~

I. Timótheusz 5. r. 18 v.: *Méltó a munkás a maga jutalmára.*

A tavasznak ragyogó napsütéséből, mint a megbecsült munka himnuszának s a szabadságra való törekvés bálványának vérpiros virága vetíti színét a világ lelkiismeretére: *május elseje!* Ez ünnep nemzetek, földrészek munkástársadalmának lélek-talajából kinőtt eszményi virág. Színe ma még ^{csak hűvös} üldözött, hontalan s hazája mégis az egész világ!.. Életkora végtelen, mint a munka és szabadságra való törekvés olthatatlan vágya.

E virág szirmait a munka és a szabadság heroizmusának évtizezredes hullatott vére festette pirosra... Kelyhének gyöngyöző harmata nem kevesebb, mint a nyomortól megtiport, letaglózott ember könnye, veritéke... a szenvedő emberé, aki számára csak annyi életerőt juttatott a sors, hogy gyarló porhüvelyével a sírig valahogy elvándoroghasson.. Gyökerei visszanyúlnak az emberiség gyermekkorának őstalajába, hisz az égretörő gulák s a hatalmas Faraók halhatatlanságának kőbe épített hőskölteményeit mind az elnyomott, szabadságra törekvő, szenvedő ember vére és könnyhullatása írta... S a rabszolgotartó szellem szeges korbácsainak ütése nyomán kiserkedő vér mind annak a lélek-talajnak rögeire hullott, amelynek sok évezredes vérpiros hajtása: *május elseje!*...

Ez ünnepnap külső megnyilatkozási formája ma még oly

színezetű ugyan, mintha csak a munkás-proletárok kizárólagos érdekelttségét akarná kidomborítani — a lényegen azonban ez nem változtat, mert május elseje mégis csak a munka és szabadságra való törekvés vágya, szent testvériségének győzedelmi ünnepe!..

✱ „Tartozunk Istennek egy reánk bizott élet egész tőkájével s kötelesek vagyunk azt naponkénti részletekben híven letörleszteni. Ez a részletfizetés: *a munka!*...“ Egy kiváló egyházi irónak e gondolatvirága a munka értékelésének gyönyörű meghatározásaként csendül fülünkbe.

Mennyi öntudat és erő, méltóság és gyermeki alázat rejlik e szavakban!.. Az élet Istené, mit ajándéku adott a gyarló embernek.. s a munka örök fizetség, naponkénti hálaadás, mit viszonzásul *munka-imával* épít be a jövődőt teremtő életugarba az *élet* ajándékának keresztjével megterhelt ember!...

Ha világjáró gondolataink száguldó filmjén lepergetjük a világkultúra csodálatos alkotásait, az ókortól napjainkig: a Faraók álma fölé épített évezredes guláktól, a legmodernebb építőművészet remekéig, a felhőkarcoló óriásokig... a törékeny, gyöngesajkától a mai kor uszóváros számba menő s ezeregyéji álom képzeletével berendezett luxushajójáig... ha összehasonlítást teszünk lkárus törékeny, gyöngeszárnya és az oceánjáró repülőgépek tüneményes gyorsasága között.. ha végig tekintünk a közlekedés legegyszerűbb járműveitől a száz kilométeres ^{és} gyorsasággal száguldó autó és.. a hegycsúcsokon jeladó tüzeztől, lármafáktól a táviró, telefon és rádió csodáig.. ha végigtekintünk az emberi találékonyság, tudás, szorgalom és ügyesség ezernyi alkotásain, mindenütt és mindenben *a munka* győzhetetlen diadalát látjuk!...

Mert az emberiség jobbik fele Isten által reá bizott drága élet-tőkájének felmérhetetlen áldásáért az örök alkotó, teremtő munka naponkénti részletfizetésével, munkával áldozoit az eget Urának!..

Amidőn tehát száguldó korunk munkás társadalma május elsejével ünnepnapot szentelt a *munkának*, művészi formába öntötte az örök haladó ember őszinte vallomását: hogy a munka az ember életében többé már nem megalázó, gyűlöletes teher, mint volt valamikor régen, hanem a tökéletesebb, eszményi ember fölfelé törésének, magasságok felé vivő szárnya... ég felé segítő örök hajtóerő... erkölcsi felszabadulás a tétlenség megalázó rabszolgasága alól... örök kötelezettség... naponkénti részletfizetés

→ Es mit
sillent a
munkásság?
Vajon van
olyan társ.
munka, ma,
amelyiket
ne lehetne
munkának
nevezni?
Vx

Istennek életünk reánk bízott drága tőkéjéért!... Az emberiség életén kiteljesedett felmérhetetlen áldás a munka, (Isten örök adósának, az embernek részletfizetési eszköze!..)

12 sor.
* * * Hogy melyik munkát illeti meg az elsőbbség? a szellemit-e, vagy a testit?... arról vitatkozni céltalan — mert, amint az alkotó szellemi munka nem nélkülözheti a testi munkás nyers erejét, úgy a testi munkás erő kifejtése nélkül a teremtő szellemi munkás alkotása se tud megvalósulni „A két munka testvérpár, mely, mint kéz, a kézben jár,“ s mindkettőnek el kell ismernie a másik hervadhatatlan érdemeit!... Az elsőbbséget nem az dönti el, hogy szellem, vagy nyers erő hozta életre a munkát.. hanem az akarat, az odaadás tisztasága, a lelkiismeretesség mértéke, amellyel a munkát elvégeztük.. Egész szívvel végzett, tökéletes munka!... Ez legyen a jelszó!... Ennek a munkának legyen piros ünneplőbe öltözött diadalmi ünnepe: május elseje!..

Amde a munka, amely nemcsak a felszabadult lélek felmérhetetlen áldása, (Istennek engedelmes fizető eszköze, az emberi méltóság és öntudat megnyilatkozási formája), hanem a tökéletesebb életforma megvalósulásának hajtó ereje — a rabszolgatartó szellem hajcsárkorbácsává szigorult azok kezében, akik a kisajátított emberi energiák.. az éhbérért megvásárolt s kenyérlelenné sorvasztott munkás-társadalom kisajtott könnye, verítéke árán hegyeket halmoztak fel bő feleslegükből!.. Így lett az ember — Isten által adományozott élettőkéjének részletfizetési áldásából) — a munkából: világ-átok!... mert hiányzik belőle a hit és az emberi szivekkel minden földi korlátokon felül összekötő megváltó szeretet!..

A társadalomnak annyi különös és alig érthető szempontokból csoportosult osztályai közül az érvényesülés és megélhetés célját tekintve, kettő válik ki különösen... Az egyik társadalmi osztály hallatlan erőmegfeszítéssel reggeltől-estig hangtalan fájdalommal robotolja az életet, hogy este elcsigázott gerinccel, kerges — a munkában kifáradt tagokkal, ernyedttel szellemi erővel térjen jól megérdemelt nyugalomára...

A másik társadalmi osztály, a vagyon, a pénz puha karjain dédelgetve, körülcsókolva élt világát. Fürgően kihasználja az életnek látszólagos, ragyogó színes képeket festő alkalmait... A pénzt, a vagyont bálvánnyá emeli, eltorzult arcán az utánavágyás mérhetetlen szeretetével imádja azt... Leborult előtte, mint amely a

kényelem, a gyönyörűségek eszközeit nyújtja. Pénzért megszeréz-
hető divatjának, divatos ruháinak ottárt emelt — önmagán kívül,
hadd imádják azok — akiknek bámulására táncol a pénz lidérc-
fényű tűzénél!.. *A szociális munkások és a szociális munkások*

Minden dolgozó a méltóságát kéri.
Ezzel szemben a nyomor és szegénység kopár mezőin bo-
lyongva, elborult lélekkel kell látnunk, hogy a kéz, a munka vi-
harában, a dicső életharcban megedződött, hatalmas, izmos erejű
kéz alamizsnáért nyúl s szemlesíltve koldul!.. *S a fájdalom és*
résztét önfeledtségében feltör lelkünkől a panasznak ég felé törő
áradata: míg lábaink alatt, a föld mélyén Isten mérhetetlen kin-
cseket halmozott fel a természeti energiák javaiból s munkás-
kezek nyomán édesatyai gondoskodó jókedvében bőkezűen téko-
zolta a világosság, a kultúra és haladás fölfelé lendítő erőt...
míg mérhetetlen gazdag tekintet asztallá varázsolta át földünk fel-
színét — addig a föld felett huszadik századunk tízmillióira *a*
munkanélküliség s a nyomában fakadt nyomor sötét kiellensége
borul, hogy Lucifer ezerátok szövésű terve így legyen még töké-
letesebb!... A modern rabszolgatartás sötét szelleme kisajátította
az ember életáldásának naponként Isten előtt felajánlott részlet-
fizetési eszközét: a munkaalkalom szabad lehetőségét is!!!
A tökéletesebb életeszemély megvalósulásának örök hajtóereje: *a*
munka — az emberi önzés és telhetetlenség útján a mindennapi
kenyér koldusbotjává szegyenült!.. s ezt a koldusbotot ma az élet
utitársul milliók és milliók kezébe adta!.. *Mert az ember drága*
élettökéjének részletfizetési eszköze: a munka, csak a szeretet szolgál-
latában áldás — míg az önzés és kapzsiság szolgálatában világ-
verő átok!!!

Egy híres francia író szerint „az örök erdő” egyszer ismét
urrá lesz a világ felett!... A ragyogó fővárosok csodaszépségei-
nek romjai fölött valamikor ismét áthatolhatatlan őserdők, titok-
rejtő járhatatlan mocsarak fognak végignyúlni és dúvadak riadva
száguldanak éhségtől hajlva, véres, habzó szájjal az egykor világ-
hírű fővárosok terein... Kultúra, művelődés, minden gazdagság,
szépség és erő a múlté lesz — mert a vesztébe rohanó emberi-
ség, mit egyik nap a szeretet kezével épít, azt, sőt többet is, a
másik napon az önzés kapzsi kezével szétrombolja!..

Olyan az ember, mint a mesebeli szörny, amely vérengző,
vad telhetetlenségében saját végtagjait s végül önmagát falja fel!..

Úgy látszik, mintha az ember kezében a munka, amelynek csodákat teremtő ereje, világszépségek ragyogó alkotásai előtt kellene felnyissa az ember számára a tökéletesebb élet kapuját... amelynek a tisztultabb emberiség Jákob-létrájaként ég felé kellene segítenie a bűn, a nyomor, a szenvedés és a könny hulló csillagait: az embert... amelynek alkotásai alatt védelmet kellene találnia minden éhező, sorsüldözött, céltalan életnek: árvának, özvegynek, kenyértelen koldusnak... a munka, amely öntudat, erő, méltóság és az Isten örök adós gyermekének kezében a fiúi engedelmesség fizető eszköze... az a munka, mintha a mélységek felé zuhanó emberiség kezében a rombolás démoni eszközévé süllyedt volna le, *mert teremtő, alkotó lelke nem a szeretet, hanem a mérhetetlen kapzsiság és önzés!!...*

Korunk sötét bűnöktől terhes!... S az életnek ezernyi tanulsága óva int: képmutatók! az ég ábrázatját meg tudjátok-e itélni, az idők jeleit pedig nem tudjátok?!... Az idők jeleinek nagy tanulsága önmagában hordja a pusztulás mélységei felé zuhanó emberiség *vesztét, vagy ujjászületéét!*... Ha a munkát nem mint a tökéletesebb élet megvalósulása s a mindennapi kenyér áldása biztosításának eszközét állítjuk az emberiség szolgálatába — hanem a hatalom és rabszolgatartó szellem hajcsárkorbácsának tekinthjük, *amelynek ereje a hatalmast föléje állítja a gyöngék millióinak s eltaszítja őket az élet asztalától...* ha a munka szenvedéscseppjeit, az éhező szájak elvont falatjait pénzre, aranyhegyekre halmozza fel a telhetetlen kapzsiság — akkor az emberiség elveszett!... sírját önmaga ásta meg s valóra válik a költő látomása: a világvárosok romjai fölött dúvadak véres, habzó szájjal száguldanak a valamikor ragyogó szépségű tereken — örök bizonyosságául a nagy igazságnak... *hogyan volt egyszer egy élő lény: az ember, amely a civilizáció legtökéletesebb eszközével, a munkával, utolsó hási ténykedéseként saját sírját ásta meg!!...*

(Világítás és világítók!... így fér meg egymás mellett abban az egy könnycseppben, mit május elsején, a munka diadalmi ünnepén, megcsillanni látunk a munka elnyomottjainak távoli ködös messzeségbe táguló szemében, amellyel egy sóvárgott boldogabb jövőre ragyogó képeit vetjük fel száguldó képzeletük ragyogó tükörlapjára!... Óh, vajha ez a könnycsepp a valóra vált, sóvárgott, boldogabb jövőre örömkönnye lehetne!!... Amen.)

I M A.

Mérhetetlen világok sorsa felett őrködő Gondviselés, jóságos Istenünk! Az édesanyánk szelid szemeiben láttunk meg először Téged!... Feléd szárnyaló hitünk harmatát édesanyánk simogató szava hullatta szivünkre.. Ölelő karjuk gyöngédségében Te nyúl-tál felénk Atyánk... s a bölcsők felett kiterjesztett szárnyu gondoskodás mögül mosolyod sugárzott le ránk.

Édesanyáink szívbarázdáiba az örök teremtés vetőmagjaként Te hintettél el minket, hogy miként a mennybolt végtelenségét az éjszaka ragyogó őrszemei: a csillagok — úgy a földet is benépesítsük mi: a hit, szeretet, jóság és tisztaság földre küldött égi követői!... A nagy ismeretlenből e földre lenyuló híd volt az édesanyánk szive, amelyen keresztül megvalósult az örök teremtés égi terve s amelynek kiindulópontja és végállomása Te vagy, Istenünk!

Köszönjük Neked Atyánk, hogy az örökkévalóság halhatatlan értékeiből életre hívtad az anyaság szent misztériumát s a világ romlandó lelke fölé, mint a jóság oltalmazó gondoskodása, ráborult az emberi szív maradéknélküli legszentebb érzése: *az anyai szeretet*.. Mintha örök égi szépségek kapuja tárulna fel előttünk, mikor e szót halljuk: *anyám*, hogy rajta keresztül ránk ömöljön onnan felülről minden fény s átsugározzék reánk minden melegség!... Bölcsőnk puha, meleg fészkrétől, sírunk hideg ölégig, mint védő, oltalmazó őrangyal, ott áll mellettünk az anya eszménye... halott poraiban is drága, áldott emlékezete!... S az édesanyánk szive, amely a szeretet mély kútja, kifogyhatatlan jóságforrás s az önfeláldozás mártiriuma, mind Belőled meríti győzhetetlen erejét!

Szeretete és jósága halhatatlanságából, hűsége mélységeiből, önfeláldozása nagyságából — simogató, minden fájdalmat zsongító édesanyai szavad szól hozzánk!... Amerre a fiak s mi, gyermekei, járunk, csillogó könnypatak huzódik utánunk... édesanyánk szeretetének s aggodásának könnypatakja ez!.. Óh, hány könnyet hullat életében értünk az édesanyánk?! Hány sóhaj száll ajkáról a fekete éjszakába s hány ezernyi gond virrasztó álmatlanságával nevelt fel minket!? S mind e hősi önfeláldozás mártiriumához ereje végtelenségét az édesanyánknak Te adtad Atyánk!... Ön-magát tékozló végnélküli áldozat és ajándék az édesanyánk élete!...

S mégis! hányszor állottunk az édesanyánkkal szemben, mint fiúi engedellenség és sötétlő dac. Hány álmatlan éjszakát sirt át miérettünk!. Hányszor raboltuk el álmait, legszentebb vágyait! Megloptuk szépségét, arcának rózsapírját, gyöngítettük élet-erejét, elvettük tőle lelke titkait, szive szentélyében felépített legszentebb álmait.. Áldott tanításainak, intéseinek tékozló fiaivá lettünk... hogy édesanyánk elborult, bánatos szemén keresztül elboruljon engedellenségünk gyarlóságai felett jóságos Arcod is!...

Óh, ha ma a földreboruló hála s ujjongó köszönet szépséges virágai fakadhatnának szivünkéből, viszonzásul az édesanyai szeretet végtelenségéért!... Hadd lehessen ma minden szív a gyermeki szeretet, fiúi engedelmesség és hódoló alázat drága edénye... S hadd gyujthassunk lelkünkben örömtüzet s szivünk legtisztább érzésvirágaival díszithessük fel az édesanyák dicsfényes homlokát!... hogy földi világunk rút arcán az ünnepezt édesanyai szeretet fakasszon új életre minden szépséget!... Legyen áldott az édesanyai szív, életünk folytonosságának ringó bölcsője!... Legyenek áldottak az élők, mindörökké áldottak az elköltözöltek, halott poraikban is!!... Ámen.

„IMHOL A TE ANYÁD!”

János evang. 19. r. 27. v.: *Azután monda a tanítványnak: Imhol a te anyád! És ettől az órától magához fogadá azt az a tanítvány.*

Az „Anyák nap”-i köszöntőknek reszkető gyermeki kézzel megírt sorai közül kiválasztottam a legkedvesebbet, mely a hála és köszönet hófehér liliumaként nyílt ki egy ártatlan gyermek szívéből. Így csak forrón szerető gyermek írhat a legjobb, az egyetlen, senkivel nem pótolható, drága édesanyáról...:

Az én édesanyám legjobb a világon...
Nála jobb nem lehet, száz és száz határon,
Járd be a világot... párját nem találod,
Heted-hét országon, sehol a világon.
Hogyha beteg vagyok, viseli gondomat...
Százszor megcsókolja sápadt homlokomat,
Megosztja énvelem minden kis falatját,
Áldd meg óh Istenem, minden gondolatját!...
Mikor elbúsulok, csókolja orcámat...
Áldd meg, óh Istenem, édes jó anyámat!!...

A hamvas arcu, harmat tisztaságu gyermeki léleknek himnusza keres utat az ég felé e fohászban. Az örök édesanya, a mindenki édesanyja eszményének dicsőítő éneke e szavak. Szerető szív gyöngéd simogatása az édesanya eszményi arcán... Hála és imádat... leborulás és gyermeki csókvirág... alázat és köszönetbokréta... Örömujjongás a világ szárnyára bocsátva, mindenki füléhez: Imhol az én édesanyám!... ilyen az én édesanyám!...

Nincs boldogtalanabb ember a világon annál, akinek szivéből nem szakadhatott fel a büszke, boldog örömujjongás: Imhol az én anyám!... S jaj annak, százszorosan is jaj, kit időelőtti árvaság átka sujtott s kit az életre jó szóval, jó tanáccsal nem az édesanyai csók melege vértezett fel!!...

Az anyaságban lányságának legdrágább kincseit áldozza fel a nő, hogy cserébe az anyaság szent misztériumát iktassa a világ lelkiismeretének központjába. Az anyává levés pillanatától kezdve végnélküli áldozat és ajándék az anya élete.

Áldozat... mert az első anyaság idején olyan az édesanya, mint egy pompás, virágdíszes rózsatő, melyről minden gyermeke életével egy-egy virágág válik le az anyatő testéről... S az édesanya önmagát tékozló szent önfeláldozással, naponként ajándékozza el legpompásabb virágjait: szépségét, erejének teljességét, eszményeit, vágyait, a színes álmokat, hogy gyermekeit gazdagítva, ékesítve, annál szegényebb maradjon, mignem úgy áll, mint a dérűtötte, kifosztott, szomorú rózsatő, melyből az édesanya számára az egyetlen megmaradt valóság, a folyton növekvő, szívet vérző, lelket sebző tövis...

Nyirő József kiváló erdélyi írónk, az édesanyai szív... az örök édesanya eszményének melegszívű, mély érzésű tolmácsa, egyik csodaszép regényében így állít soha el nem múló emléket az édesanyának: Minden gyermek kétszer születik... Először az anyából testet szakít magának, másodszer életet. Az első elválás nem teljes. A gyermekben még hosszú ideig anyja él. Ő érez, gondolkodik, vágyik, örvend, játszik, szenved és sír. Az anya második énje csak a gyermek, kiben önmaga kezdett új életet.. Első születésünk erőszakossága kíméletlen és szükségszerű, amely az anya holttestén keresztül is meg akar jelenni a földön. Második születésünk a súlyosabb, mert öntudatosan kifosztjuk édesanyánkat. Mindent elveszünk tőle, terveit, vágyait, álmait, felépített boldogságát, lelke titkait és széttépjük a láthatatlan aranyszálakat!...

Vajjon van-e élő ember a világon, aki ne ilyennek tudná, ismerné az édesanyát!? Van-e ember a világon, akinek életrekelése ne az édesanya mérhetetlen szenvedésének ára volna?!... S ki az a világon, aki fölött az édesanya, ha pillanatra is, ha élete utolsó erejével is, ne terjesztette volna ki áldólag kezét?!.. Hisz attól a pillanattól kezdve, hogy öntudatlan két szemünkkel

belebámulhattunk a világba, az édesanya csókja, melengető puha karja, drága édesanyai öle takar, ápol, simogat és éltet... Harmatszenge parányi testünket csak egy... a harmatnál is zsengebb édesanyai kéz érintése takarhatja, öltöztetheti. A kis bölcső és ágy puha gyermekfészkének melegénél, csak annak a szívnek érzése melegebb, amelynek vére táplál... édesanya tejénél csak az a simogató szó mézédesebb, amely az első imádság harmatát hullatja szívünkre...

Végnélküli áldozat az édesanya élete. Gyermek fölé kiterjesztett szárnyú, soha meg nem szűnő gondoskodás, aggodalom, türelem és örök jószág... Ha az önzetlen szeretet és jószág eszményét szimbolizálni akarnók... akkor azt egy hófehér haju, ráncos arcú, megtört, roskatag termetű édesanya képével tudnók legméltóbban... Azok a hófehér hajszálak — a miérettünk átvirrasztott, átsírt éjszakák bánatkoronája... A hamvát veszítette, gondbarázdálta homlok és arc — az érettünk aggodalmaskodó, vérző szív külső tükörképe... A roskatag termet — a gyermekeiért küzdő élet mártiriumának minden földi kincsénél drágább bizonyossága!...

Legyen áldott a porszem s minden talpalattnyi föld, amelyen az édesanya lába megpihent!! Legyen áldott az élet, a virág, a kenyér, melyet az édesanya keze érint, simogat... legyen áldott minden édesanyai szív, a világot megváltó, soha el nem muló szeretet ringó bölcsője!...

Örök égő... Vesztá tűz... áldozati oltár az édesanya szive. De nemcsak!.. több ennél, mintha bizony többet adhatna valaki a világon az édesanyánál? !... Nem! Többet és úgy senki se adhat, mint az édesanya, mert, amit ad és amit kapunk, nemcsak áldozat, de ajándék is!!... Önmagát tékozló drága ajándék! Az ajándékozás lélektanához hozzátartozik a belső, önként adódó lelki kényszer — az a vágy, hogy amit ad, szivesen, önként, senkitől se kényszerítve, szive, lelke teljességéből, a jószág indításától, a szeretet mély kútjából merítve adja... Így ad az édesanya is, sőt csak az édesanya szive tudja az ajándékozás igazi lényegét átérezni, amely valami egészen más, mint az áldozat, mert az áldozatban mindig van valami, amit nem önként vállaltunk, ami hivatlanul is ránk nehezedett — de az ajándékozás a jószág és szeretet önkéntes kiteljesülése!...

Ki kényszeríti az édesanyát, hogy gyermekeinek mindig a legjobb falatjait adja? hogy álma legédesebb pillanataitól magát megfosztva, gyermekei pihegő szive, s lélekzetvétele fölött örködjék? !... Az önmagát tékozló jóságnak, lelki szépségnek milyen csodálatos bizonyága, hogy az édesanya nekünk, gyermekeinek, ajándékozza ifjusága tavaszának minden napfényes álmát, ereje teljességét, arcának rózsapírját, teste rugalmasságát — mindent, ami számára érték, hogy annál teljesebbek, az élet diadalmas győzői lehessünk mi: gyermekei. *Hála...*

Az édesanyai önfeláldozás e mérhetetlen áldásával szemben, vajjon mi az, mit legtöbb gyermek cserébe adhat és ad az édesanyának? !... Egy érettünk feláldozott életért, egy szüntelen vergődő, érző szívért, egy drága léleknek szivünkre hullatott imádság-harmatáért, a bölcsődalok, dajkamesék csodálatos álmvilágáért, az édesanya ajkáról szivünkre hullatott tanácsok, tanítások, intések drága kincséért? !.. Mit adhatunk... mit adunk mi: gyermekei? !..

Az édesanya egész maradéknélküli életét szenteli, áldozza, ajándékozza nekünk! Mi ezért cserébe életünknek csak futó pillanatait, óráit... szivünk apró kis érzés-foszlányait.. gondolataink forgácsait adjuk az édesanyánknak!... Pedig idő előtt hajszálait mi fehéritjük meg... Homlokára a redőket a mi sorsunk, jobb jövőnk biztosításának súlyos gondja vonja... Édesanyánknak sokszor idő előtt domboruló sírhantjához a göröngyöket... sírkövéhez a részeket porszemenként, darabonként a mi engedetlenségünk, fiui tékozlásunk hordja szüntelen!... De minek olvassam tovább az édesanyai szív gyászjelentésének általunk írott sorait ma, e drága alkalommal, amikor az örök édesanya eszményénél fényt gyujtottunk? !... Inkább legyen ez az óra az édesanyai eszmény, a mindannyiunk édesanyja, vagy drága emléke iránt való hűséges, föltnélküli szolgálat elkötelezésének áldott alkalma!...

Édesanyánk drága szivének, lelkének és gondolatainak teljessége kellene legyen a mi egész életünknek ellenőrző, vigyázó szeme!... Szentélynek kellene tartanunk az édesanya szivét, amely előtt naponként mélységes hálával kellene leborulnunk!... Lelkét a jóság és szeretet tavának, amelyben, hogy hasonlók lehessünk Őhöz — lelkileg — naponként meg kellene fürödnünk! Gondolatait egy ragyogó tükörnek, amelyben pillanatonként kellene

most nem
eről kell
csókolni,
Amun
eről h.
Amun ha
a szíve
ajándék.
szíve
mükömb

megnéznünk, vizsgáljunk a magunk gondolatait, érzéseit és lelkiismeretünket!...

... **Egy** — az édesanyánkért önfeláldozó élet minden imádságával, fiui engedelmességünk alázatával s a gyermeki tisztelet és ragaszkodó hála hófehér erényeinek önként felajánlott drága lélek-tőkéjével kell méltókká lennünk édesanyánk azon hősi önfeláldozásáért, melyet olyan szívbemarkolóan fejez ki a költő szava: „Anyám!... Te híd voltál, rajtad keresztül jöttem én... Sulyom alatt egy évig remegtél... Mondd, miért sirtál: mikor nevettem, mikor legelőször öledbe vettél!?... Miért sirtál és miért neveltél?!...“ mondd: miért sirtál és miért neveltél??!... Ámen.

A SZABADSÁG TÖRVÉNYE ...

Pál. Galatabeliekhez írott lev. 5. r. 1. és 13. v.:

Annak okáért a szabadságban, melyre minket Krisztus megszabadított, álljatok meg és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgaságnak igájával... Mert ti szabadságra hivatottok atyámfiai, csak hogy a szabadság ürügy ne legyen a testnek, sőt szeretettel szolgáltok egymásnak!..

Börtönben szenved, sorvad a szabadsághős, a rab... dicső harcok élő sirkeresztje!... A halál őt nem tudta legyőzni... sokan elestek... vihar volt s neki az életből nem maradt meg semmi!.. Mit ér az élet, ha az imádott eszmény ügye elbukott?!... Földi világából magáénak csak annyit mondhat, mit négy rideg fal könyörtelensége... a börtön sziklagátja számára meghagyott!... Keze bilincsben, alig vonszolja fáradt testét. Vágya hiába ostromolja a bevehetetlen falakat!... Pedig mennyi vágy szakad fel lelkéből sóhajában!... Kietlen éjszakákon halálos vágyakozás gyötri, mellyel a megváltó szabadulás után sóvárog. Lelke tikkasztó, lángoló lobogással csak egyért: *a szabadságért* eseng!!... De börtöne hideg s hallgat... szive érzéketlen, mint a sír s a rab fáradt tagokkal tovább vonszolja sulyos bilincset!...

De lelke: szabadröptü sas.. világjáró szárnyaival átrepüli a *mult* mérhetetlen egét. Mert a börtön csak a test számára rabság... a lélek? az szabad — szárnyalásának gátja nem lehet kőfal, hideg betontömb!!... Az, hogy bezárva sinylődik bilincsben, nem fáj, nem teszi szomoruvá... de küzdésének álma: a szabadság elbukott s e tudat, mint fekete vészmadár, szívébe markol... Lehanyatlott a zászló s mártirjai idegen kenyér száműzöttjei, vagy rabságban, pedig: „*szabadság, érted hordozták dicső zászlódat, míg elhunytak a legjobbak a hosszú harc alatt!..*” *S a rab lelke, mint börtönéből szabadult sas, a szabadság végtelenségével ölelkezik!...*

Szabadság, Te milliók bálványa, korlátokat nem ismerő legszentebb valóság!... Bűbájos szavunk: szárnya... legszentebb érzelmeink: szive... kicsinyek, nagyok: sóvárgott álma, honnan jöttél?!... A szeretet bölcsőjében születél-e, nem tudjuk, de eszményed lenyűgöző hatalma, nagysága előtt megremeg minden szív!... Szabadság után vágyik a gyermek, az ifjú, a már megérett kor. Szabadság van a természet öntevékenységében... szabadságért küzdenek a tömegek... ez az elnyomottak legfőbb álma, az öntudatlanok levegője, az értelmi öntudatosok élete!... Milliók küzdése, könnye mind kevés... gyűlölete mind nem elég nagy, ha a szabadság jegyében, annak megvalósulásáért küzdenek!... Országok romjain rombadőlt társadalmi rendszerek nem válogatósak eszközeikben, ha a szabadságról van szó. „A cél szentesíti az eszközt“ elve kiméretlen, ha a velünk született szabadság-érzés a szellem világánál fellángolva, jogot kér magának. A tömegek szabadság-érzése, vágya — legyen az vallási, vagy társadalmi — a szabadságért folytatott küzdelmeiben, akadályok leküzdésével érdekösszeütközésbe kerül egyesekkel, vagy tömegekkel, amelynek nyomában a pusztulás jár, fellángol a gyűlölet. Gyűlölet, a szabadságért a szeretet helyett?!... Pedig a szabadságnak a legfőbb életet adó forrása: *a szeretet!*... mint ahogy *a szeretet: a léleknek a szabadságban való felszabadulása!*...

Megengednünk másoknak, amit önmagunkkal szemben jogosnak tartunk... nem kívánunk többet másoktól, mint, amennyit joggal elvárhatunk feloldoznunk a lelket a szenvedélyek romboló törekvéseinek szolgasága alól, csak a szeretet megértésével tehetjük! Ez a szabadság legfőbb törvénye!...

Volt egyszer egy szelid, álmodozó szemű ember, kinek tekintete átlátott a jövő ködfátyolán, ki, mint az örök leláncolt emberiség, felszabadult lelke jelent meg a történeti idő egy új korszakának peremén. Ki felfedte az emberi lélek mélységeinek legfőbb titkát s kezébe adta sorsát.. fölemelkedésének, vagy bukásának bűvös talizmánját, azzal, hogy a szabadság törvényét a szeretetben jelölte meg!... S ennek a szelid, tengerkék szemű embernek világ fölé nőtt tanítása, a maga eredeti egyszerűségében a szabadság vallása volt, mert a szeretet törvényén épült fel, amely kizárt minden megkötöttséget s lerázta a lelki szolgaság bilincseit. Tanítása a felszabadult lélek örök igazsága volt — egy csodálatos világba vezető kapu — ahol a betű, a szó, a külső-

ségek nem törvény, hisz a betüből álló vallás megöli a lelket, már pedig *a vallás célja: a lelki szabadság fejlesztése!*...

S Jézus halhatatlan lelke eszményi szépségével ma is a világ felett áll — ámde tanítása a keresztény világ legnagyobb része számára: holt betű, a vallás: külsőség, képmutatás s a megváltott ember a hit kényszerzubbonya alatt sorvad!... A lelki élet ma hamis fény s a vallásos érzés annál inkább sorvad, minél súlyosabban nehezedik a lélekre: a betű, a szavak, a külsőség s az erkölcsi emelkedettség, a szabad szellem annál lassabban halad örök célja, a tökéletesedés felé, minél erősebben láncolja a külsőségekhez a lelkeket: a szolgaság igája!...

Börtönben sínylődő, leláncolt ember ma is a lélek sorsa! Sokkal szomorubb annál, mint akinek csak teste bilincsben, de lelke a szabadság végtelenségével ölelkezik. Azok, akiknek Istentől rendelt küldetésük a *szébb holnap, az igazibb, eszményi ember* megteremtése volna, ma a gyűlölet, az elvakultság hinárjába merültek s a szenvedélyek ezerkaru polip-szörnye hálózta be szívüket, amelynek fojtogató ölelése alól mintha nem lenne szabadulás — mert a szabadság lelke: a szeretet, útszéli virággá sorvadt, amelyen könnyörtelenül gázol végig a száguldó élet hódító fia: az ember!...

Jézus szabaddá tudta tenni magát a szenvedélyektől. S az emberi indulatoktól mentes ilyen szabad lélek áraszthatta el csupán a világot a szeretet evangéliumával. Ő megértette, hogy a *szeretet a világ legfőbb titka*, mit a bölcsek hiába kutattak!... s hogy csak a szeretet segítségével lehet közeledni Isten lábaihoz, a bélpoklosok szívéhez, özvegyek, árvák, hajléktalanok vergődő lelkéhez, azért, mert Őt nem kötötték: a betű, a szó, a rideg értelemnek törvénye, hanem a szív legszentebb érzésein keresztül kiteljesedő szeretetnek szabadsága!!...

Ma, a hit világában, a szabadságért nem lánognak ugyan fel a máglyák, nem keresnek halálra az inkvizitorok... emberiesebb időkkel elmaradt ugyan a börtön, a gályarabság, de a szabadság ma sem teljes a vallásban, mert hiányzik belőle a korlátlan, mindeneket lánggra gyújtó szeretet, mely nélkül a vallás csak holt betű, pusztá, rideg törvény marad!...

Fel kell szabadítania magát az embernek a szenvedélyek, az indulatok, gyűlölet, önzés, kapzsiság rabszolgasága alól s a sze-

retetet kell az élet egyetlen törvényéül elfogadnia, hogy szabaddá tehesse lelkét, mert csak ilyen — a szeretet mélységeiből táplálkozó lélek lehet a tökéletesebb, a felszabadult ember eszményének átformáló ereje!...

A szabadság azonban nemcsak a vallási, de a társadalmi életnek is levegője, átformáló ereje!... Az ember lényegének egyik legmarkánsabb alkotó része a szabadság és alig van valami a világon, amivel jobban visszaéltek volna az emberek, mint az emberiség legragyogóbb eszményével: a szabadsággal!... Mintha örök végzete volna az embernek, hogy amit Isten legdrágább ajándékul adott a világnak, abból — önmarcangolására korbácsot fonjon! A szabadság: életünk levegője, lelki világunk: napja s az ember mégis sötét, levegőtlen, penészes lelki odúban tengeti le életét s az örök fénylő nap helyett fellegek mögé rejti el arcát! Pedig az ember nem szolgaságra, hanem szabadságra, nem gyűlöletre, hanem szeretetre, nem a bűnökben való elkárhozásra, hanem lelki felszabadulásra született!.. S mégis úgy látszik, mintha a szeretet nélküli lélekszolgaság különös tébolyba sodorta volna az embereket, akik gyűlöletre uszítanak ma is... gyűlöltté akarnak tenni népeket, fajokat, nyelveket és társadalmi osztályokat!... A világ mérhetetlen nagy, kiválasztó rostjában két embercsoport áll egymással szemben: akiknek lelkében fokozatosan halványodik el a gyűlölet és a bosszú, mint ahogy hajnali derengéskor elsápadnak az éjszaka sötét borzalmi... ezek a lelki szabadságnak áldott földi követői, az egyesítő, békét vágyó, az örök építők tábora!.. A másik a gyűlölet szolgaságában sorvadó konkolyhintők, a rombolók, lélekmérgezők, a lelki szolgaságnak fénytelen, sötét szívü árnyai, akik lelkük bilincseivel akarják megterhelni az egyesek, népek, társadalmi osztályok életét, akik börtönné szeretnék szűkíteni a világot, akiknek fáj, hogy más is szabad levegővel élhet, hogy fejét felemeli a szabadság napja felé s szívét kitárja a szabadság nagy törvénye: a megváltó szeretet áldott fénye előtt!... Így lesz a szeretet nélküli lelki szolgaság sirásója a szabadság ragyogó eszményének s örök zsarnoka, börtönőre a több szabadságra vágyó embernek!...

Forrong az egész világ, forronganak a társadalmi osztályok, szociális eszméktől vajudnak a nemzetek s egy fogalom tölti be az emberiség lelkét, amely megremegteti a hatalmasok palotáit, amely beledobban a hatalmi kényurak szívébe — e fogalom neve;

szabadság!... Soha még nem volt ily hatalmas a társadalmi osztályok szabadságvágya, az emberiség második kenyérévé lett. E szó hallatára önkénytelenül ökölbe szorul a pór nép keze, megvillan a szellemi arisztokraták szeme s valami csodálatos, a tengerekhez hasonló morajlás tölti be a nagy világ levegőjét. A társadalom s benne az ember a szabadságfosztás legfőbb bűnétől terhes!... Bár a szabadság eszményének a társadalomban való megvalósítása rendkívül nehéz, de a megoldás nem lehetetlen! Ha teljes gondolatszabadságot biztosítunk, ha visszaadjuk mindenkinek az önrendelkezési jogát, ha megszüntetjük a kényszerfűggést s összeegyeztetjük a munkaadó és munkás jogait s kötelességeit, akkor a szabadságnak annyira sóvárgott eszményét megvalósítottuk a társadalomban! Ily uton haladva, a politikai, gazdasági és társadalmi kérdések békés elintézéséért nem folya annyi könny, annyi vér s a háboru véres démona nem száguldana ismét végig a megbomlott lelkű világon!...

De a szabadságnak a társadalomban történő megvalósítása csak is a szeretet alapján lehetséges... a szeretet alapján, amely a más szívét és lelkét ép oly közel érzi magához, mint az önmagáét, amely másban is megleli önmagát s másban is ép úgy tud mosolyogni, sírni, örvendeni, mint önmagában s amely szeretet csak addig lehet lelkeket és népeket felszabadító élő valóság, míg a más szívéen keresztül is rátalál önmagára!... Mert csak a szeretet és *csak az ilyen szeretet lehet a szabadság törvénye!*...

Egy új, csodálatos kornak állunk a küszöbén. Gigászi lendülettel rohan minden a fejlődés útján... Politikai, gazdasági és társadalmi kérdéseknek emberiesebb elintézését sóvárgó lelkünk vajjon megéri-e már a megváltó szereteten épülő nagyobb szabadság hajnalhasadását??!... Hisszük!... Rendíthetetlenül hisszük, hogy az ember az emberben felismerve végre a legmagasabb szellem, a legtökéletesebb szabadság élő valóságát, az Istent... Őt látja majd egyik a másban!... Hisszük, hogy eljön végre a nap, amidőn a kölcsönös megértésben a szabadságnak egy új csodaszép virága nyílik ki, amely a szabadság legfőbb törvényével: a szeretettel fogja megváltani a világot! Ámen.

I M A.

SZÓRVÁNYOKBAN LAKÓ HIVEK HÁZI IMÁJA.

Minden családi tűzhely fölött kiterjesztett szárnyu Örök Jó-ság, gondviselő, édes Atyánk! Téged az egek egei be nem fogadhatnak, mennyivel kevésbbé fogadhat be ez a szerény családi hajlék, melyet az élet ezernyi viszontagsága s a természet mostoha-sága ellen nekünk biztos menedékül rendeltél!? Hol keressen Téged, feléd sóvárgó szívünk, hisz „ha a mennybe megyünk, ott vagy, ha koporsóba vetjük ágyunkat, ott is jelen vagy, ha olyan szárnyaink volnának, miként a hajnalnak és a tengernek utolsó határán laknánk, oda is a Te jobb kezed vezetne és az tartana meg minket?!“

Mindenütt jelenvalóságod boldog tudatában emeljük Hozzád szívünket e családi hajlékból, örömeink és vigasságunk, fájdalomaink és könnyeink áldott tanyájáról, melyet erős várunkká a Te gondviselésed tehet számunkra csupán. Mint a nyáját vesztette bárány, mint a csoportjától eltévedt költöző madár, fájó szívvel nélkülözzük drága hittestvéreink közösségét. Tudjuk, felénk zokog unitárius hitünk és anyaszentegyházunk hivogató, meleg szava, minket nélkülöz az a szent cél, melyet hitünk lobogója drága talizmánul lenget előttünk magasra. Felénk, veszni készülő gyermekei felé nyúl a drága, édes szülői kar, melynek oltalma alatt nyertük a szent örökséget, hirdetni az Isten egységet!... Érezzük Atyánk, hogy az édesanya, drága anyaszentegyházunk fájdalma, a mi sziveinket is vérezi, könnyei mintha a mi arcunkat is permetezné!...

De békességes türéssel viseljük rendelésedet. Távol hitünk szent templomától, bár nélkülözzük az egy vallás tűzhelyét ápoló

szivek melegét s hiába sóvárogjuk a közös buzgóság ég felé segítő szárnyait — mégis úgy érezzük, Atyánk, hogy e hajlékban is megtalálunk Téged, ha szívünk, lelkünk alázatának oldott sarujával közeledünk Feléd. Hisz Te nem csak kőből emelt templomokban lakozol... minden tiszta szív, minden igaz lélek a Te nagy nevednek megszentelt temploma!... Ez érzéstől áthatva, távol bár hitünk templomától s hittestvéreink segítő szeretetétől, méltókká óhajtunk lenni a Te jóságodra s hitünk örök fényességű kincseire. Miként a zivataros tenger elsodort magános deszka szálába görcsösen, utolsó életerejével is kapaszkodik a hajótörött... óh add, hogy mi is, életünk hullámsodorta hajótöröttjei, ily elszántsággal tapadjunk hitünk mentő deszkaszázához!...

Hadd magasztosuljon templommá számunkra e hajlék s benne sokszorozódjanak meg örömeink, csituljanak el fájdalmaink s kisebbedjenek gyötrő gondjaink! Légy, Atyánk, e hajlék nyugalmanak nyitott szemű őre s töltsd be sziveinket azzal a békességgel, mit nem adhat nekünk rajtad kívül e világ... Gyermkeinket neveld a hit, jóság és szeretet engedelmes cselédjeivé s az ártatlanság pecsétjével jegyezd el őket az ég számára... Hadd lássanak meg Téged a kelő nap fényében, a csillagok mosolyában, a hajnal biborában s érezzék jóságod a szülői szeretet csókjában és a mindennapi kenyér áldásának ízében. Szívük hadd legyen tiszta és átlátszó, mint a virág kelyhén rezgő harmatcsepp. Kapcsold egymáshoz szeretettel és hűséggel a házastársak szívét. Legyen a munka áldott zajától hangos e hajlék s a megelégedés örömujjongásától tele a szív! Legyenek áldottak a szeretettel belépők s a békességgel távozók! Legyen áldott, mindörökké áldott a szív, a hajlék, mely befogad Téged!... Ámen.

A TUDOMÁNY SZEREPE A VALLÁSBAN AZ UNITÁRIZMUS NÉZŐPONTJÁBÓL.

Az emberiség lelki élete ma súlyos válságon megy keresztül. Az őszinteség hiánya, a meggyőződésnélküliség, amely a mai kor hitéletének jellemző sajáttsága, szükségszerűen idevezetett. Ez a hitéleti válság egyfelől az emberiség értelmisége egy részének megdöbbentő vallástalanságában, másfelől a gomba módra gyarapodó szekták keletkezésében éli ki magát. Az ok mindkét esetben azonos — a vallások legnagyobb részének mai formája — sem tartalmilag, sem külső megnyilvánulásaiban nem elégíti ki a belső lelki harmonia után sóvárgó emberiséget. *A vallások legtöbbszörének dogmái részben már csak elavult történelmi relikviák, melyekhez inkább megszokásból, évezredek, évszázadokon át kijegecesedett nyájszolidaritásból és az egyházi uralom szükségszerű fenntartása érdekközösségből, mint meggyőződésből, ragaszkodik az emberiség!...*

A történelmi vallások egy részének mesterkélten alapvető hit-tételeit régen kinőtte már a „modern ember!..“ Ám az egyházi szubordináció vaskézzel s az élet ezernyi érdekszálával igyekszik egy táborban tartani hívő közönségét. A mesterségesen lezárt zsilipek mögött duzzadó lelki energiák természetesen levezető utakat keresnek maguknak, amelyek legtöbbszörre szélsőségekhez vezetnek. A vallások legtöbbször — ma — lelket zsongító injekció csupán, lelki tornagyakorlat — de nem a tiszta öntudat, az egész lélekembernek Istenben való boldog önfeladása. S ennek a tátongó lélekűrnek természetes következménye, hogy szélsőséges vallásos eszméktől izzó az emberiség hitélete. Recseg, ropog hitéletünknek évszázadokon, csaknem két évezreden keresztül annyi gonddal felépített épülete. S ez a válság pusztít, rombol, hogy

egy eszményibb s a ma emberének megfelelőbb vallásos meggyőződés tartalmi és formai birtokosává tehesse a lelkeket...

Az ultra-szociális eszméktől vajudó társadalmi életforma nagy mértékben járult hozzá e lelki válság felidézéséhez. Társadalmi életünk mai alakjában izzó lávafolyam felett járunk, ég a talaj ingadozó lábaink alatt s ki merné tagadni, hogy az emberiség lelki élete beteg. . nagyon beteg?!... S a vallások letéteményesei: az egyházak, megcsontosodva, magukbakövéltén állanak a rég vetett alapon. Homokba dugott fejük felett hiába száguld tova terhes robajával a jövőendő szekere... hiába szánt a lelki élet talajába mély barázdákat a szociálizmus, kommunizmus, bolsevizmus... a tagadás romboló szellemekéje!... A vallás megnyilatkozási formája s az egyház: a nevelő anya áll... mozdulatlanul, mint a lelki élet eszményei fejlődésének történelmi anakronizmusa!!...

Mi mentheti meg a hitet e külső hatások romboló törekvéseivel szemben??!... Egy nagy, merész elszánás, amely levonja a múlt és jelen vallásos életének összes következményeit és napbanézó szemmel likvidálja hitéletünk minden tartalmi és formai tévedéseit s közelebb hozza egymáshoz a szellemi életnek, a tudásnak és hitnek huszadik századbeli szédületes ellentétjeit!... A hit és tudás, a vallás és tudomány egymásra való kölcsönhatásának és egymásközti viszonyának mérlegelése: a hitélet válsága kórokozójának megállapítása is egyuttal!...

A hit és tudás, vallás és tudomány viszonyának s egymásra való hatásának megállapítása azon fontos kérdéseknek egyike, mellyel való foglalkozás a mai szellemi áramlatok közepette mindinkább szükségessé válik. Foglalkoznunk a tudomány hatáskörével a vallásban s a vallás építő munkájával a tudománynak sok tekintetben romboló vívmányain s eszközein keresztül... belevinnünk az egyik szellemét a másikba s viszont — erkölcsi kötelességünk, mellyel való foglalkozás a kérdés erkölcsi oldalától eltekintve is, égető szükséggé vált a tudomány támadásaival szemben, a vallásos szellemet mentő munkánkban.

Milyen viszony van a két versenyző hatalom között?? Vajjon a tudománynak az a hivatása, hogy önkényesen, egyoldalú uralkodásával, fennsőbbségébe vetett hitében durva kézzel szétromboljon mindent, ami módszerével, szellemével, vagy állásfoglalásával ellenkezik? Vagy a vallás arra való, hogy dogmatikus külső-

ségeibe burkolózva, Istenen épült szellemének fensőbbsege tudatában kicsinyes mosollyal, vállveregető elnézéssel, vagy épen középkori türelmetlenséggel megvesse, lenézza a tudományos, szellemi életnek minden körülötte történő lüktetését? És így a tudomány és vallás, mint két egymással versenyző hatalom, arra volnának kárhóztatva, hogy egymás lerontásában, gyöngítésében keressék és találják a maguk dicsőségét? !... Vagy van út, amelyen haladva, az emberiség szellemi és lelki értékeinek gyarapításán szabadon munkálkodva, megértő kölcsönhatásban olvadhatnak össze? Olyan kérdések ezek, amelyek egy, vagy más alakban mindig foglalkoztatták az érző és gondolkodó emberiséget s kell foglalkoztatniok különösen a modern teologusokat, annál is inkább, minthogy mentő munkát kell végezniök azon, csak ultra-tudományos szellemben gondolkodó elmékkel szemben, akik a vallásos meggyőződéssel ellentétben a tudomány mindenhatóságát, egyeduralmát hirdetik s nem alap nélkül ép, mert a látszat mellettük szól! ..

Épen azért nem méltányolható eléggé az olyan törekvés, amely e lelki harcokban az emberiség segítségére siet s békét és harmóniát kíván teremteni a tudás és hit, a tudomány és vallás világának áldatlan harcában. S vajjon lehetséges e harmóniának megteremtése? Kétségtelenül! Különben hiába erősíti védműveit a vallás, elvész, ha a békés kiegyezést meg se kíséri, minthogy a mai, magát különösen műveltnek, felvilágosodottnak tartó társadalom mindinkább elfordul a vallástól!... Istenhez ép oly kevésbé fordulnak a magány csendjében, mint ahogyan elkerülik az elhagyatott templomokat. Finomult izléssel berendezett lakások könyvvállványain az élet könyvét, a bibliát a vallásos műveket, a költők énekei, az íróknak érzékiséget felkorbácsoló raffinált írásai, fantasztikus ponyva-regényei helyettesítik, amelyeknek sorait mohón habzsolja a földi gyönyörűségek embere. Az ilyen s ehhez hasonló „tudományok és művészetek”, amelyeknek nagymértékbeni birtokosaivá és művelőivé léptetik elő magukat, annyira eltöltik a lelkeket, hogy Isten számára nincs már hely és érzés a szivekben. A földi életet oly sok izléssel, tulhajtott raffinériával és érzékiséggel rendezte be a ma haladott gyermeke, hogy az örökkévalóságra nincs is már szükség, minthogy az emberek itt, e földön, valószínűleg meg maguk számára az örökkévalóságot s nem gondolnak arra, ki őket teremtette. A földi lét: minden, a jövő életre való készülés: semmi!... Ma nagy tömegek

szívéből kihalt a hit. Hitetlen hideg szelek süvitnek át a vallásnak enyhet adó rózsalugasain. Ma kételkedőnek, semmithívőnek lenni, jóneveléshez, előkelő kedvteléshez tartozik. S a vallástalanság rideg, fagyasztó világában, úgy látszik, mintha örökre vége lenne a vallás fenséges eszményeinek. A modern kor álapostolai, mint új, nagyszerű igazságot kezdik hirdetni, hogy nincs már, meghalt az Isten!... A szociálizmus, kommunizmus, bolsevizmus tetszetős jelszavainak emlőjén felnevekedett ifju sereg megmítelyezett, megfertőzött szívvel lép ki az élet szinpadára, hogy *duš* aratása lehessen bennük a szélsőségeken tévelygőket könnyen behálózó bűn és erkölcstelenség démonának. Ma tombol, ujjong a romboló kedv s zokog a megsebzett vallásos szív. Rom, pusztulás mindenfelé az emberi lelkek homoksivatagján. Mert bár a vallásos megnyilatkozásnak külsőségei ma még alkalmasak nagy tömegek felvonultatására s bár a látványosságra éhes közönségnek egyházi kiválóságok iránti személyi kultusza ma még megmozgathatja a lelkeket, de az érdeklődés mögött lehetetlen észre nem vennünk a tátongó szakadékot, amelynek mélyén, mint ijesztő rém, mered ránk: a dicstelen vég... vallásos eszményeink csődje!..

A „ma“ vallása nem a szív és lélek szent talizmánja. Nem elveszíthetetlen drága kincs, mit a lopók el nem lophatnak, a tolvajok ki nem áshatnak, hanem az ezerszálu egyéni érdekösszeköttetés felfelé segítő létrája... viseltes ruha, mit unottan vet le, vagy kényszerülten hord tovább a vele közös háztartásban élő huszadik század embere!.. S vajjon hová vezet ez az út? *Honnan e kietlen lelki élet csődje?!* *Onnan van, mert a ma vallásos meggyőződése nem a léleknek az értelem tisztító szűrőjén keresztül felszívódott üde harmata... nem napba néző kutató szem, hanem sötétségben itt-ott megvillanó szentjánosbogár-fény. A ma vallása áthidalhatatlannak látszó ellentétek szélsőséges megnyilvánulása. Egyfelől: a babona, külsőségek és tévedések homályban pislákoló mécsvilága, másfelől: a tudomány mindenhatósága!...*

S vajjon fennmaradhat-e a dogmákkal, elavult hittételekkel körülbástyázott vallás?! Vajjon nem kell-e a tudomány és felvilágosodás fegyverével megtisztítanunk a lelkiek terén is haladni vágyó emberiség azon vallását, amelynek lélegző pórusai el voltak zárva a világosság áldott napjától s amelynek hosszú évszázadokra lezárt szellemi ajtóit az ortodoxia vallásainak meg-

kövült hittételeivel és végzéseivel voltak beszegezve? !... S vajjon nincsenek-e meg minden vallásnak a maga megkövült hittételei? Nem sorvadnak-e még a „protestáns“ jelszó zászlója alá sorakozott vallások is sok tekintetben, épen, mert nem tartanak lépést a tudomány haladásával s rohanó évszázadunk felvilágosodottságával? !...

Micsoda óriási ellentét a lélek és az értelem gyümölcse: a hit és tudás, a vallásos és a tudományos szellem között? !... Az értelem szédületes és folyton növekvő gyorsasággal száguld ma még ismeretlen világok égi magassága felé. S míg egyfelől fényével belekutat évszázévezredek visszanyuló kietlen sötétségébe, másfelől a haladás gigászi méreteit csillogtatja meg előttünk, a jövő körvonalaiban. Eltemetett, régi világokat keres, kutat s hoz felszínre, hogy azok romjain egy új, dicsőségesebb világ tündérvárát építhesse fel!... A lélek pedig évezredes ólomlábakon cipeli, annyi vészen, viharon átmentett gyermekét: a vallást! S körülötte hiába zúg az élet, a rohanó ár, mert a hit birodalmában minden csendes, semmi se változik. Csoda-e, ha a lélek kopott, lenézett szülőttjén itt-ott könnyörtelenül gázol végig az *értelem* hóditó királyfia?! S a vallás, amely a tudomány eszközeinek és vivmányainak felhasználásával örök rugalmasságra hivatott, azokat mellőzve, a megalkuvások, az ellentmondások, a logikai összeférhetlenségek soha ki nem apadó forrásává lett!...

Miért elégíti ki oly nagy mértékben a felvilágosodás szelleme a mai modern társadalmat, a vallásos szellem mellőzésével? !.. Azért, mert a vallás nem akarta megérteni a kor szavát, mert a civilizáció lobogó fáklyája csaknem nyomtalanul világított el mellette s a vallás maradt a régi gyermekcipőkben... a tudomány és felvilágosodás szelleme meg elfordult tőle, sőt épen ellene. A dogmatikus hit vallása már nem elégíti ki a tudomány szellemében felnőtt, megvilágosodott emberiséget. Tanításait már naivaknak, gyermekmeséknek tartja. A világ eredetét, az első pár ember teremtését ma már nem lehet ily értelemben megmagyarázni, ha tudományossá, elfogadhatóan valószínűvé akarjuk tenni a vallást. Nem szükséges a modern civilizáció áldott fénykörében felnevelkedett emberiséget bibliai mesékkel, csodás, hihetetlen történetekkel elszédítenünk ahhoz, hogy felismerje s mély tisztelettel imádja a mindent alkotó, bölcsen kormányzó világszellemet. Észre kell végre vennünk, hogy sokkal mélyebb hitünk, tisztultabb val-

lásunk, ha a tudomány magasztos ismereteinek birtokában szabad homlokkal, tiszta, látó szemmel és értelemmel kutatjuk mélységeit, mintha oly bálványok előtt borulunk térdre, amelyekről csak később tudjuk meg, hogy imádásunkra méltatlan s hogy tudatlanságunkban hamis világításban néztük azt. Sohasem szabad felednünk, hogy *a fél tudás eltávolít, de az egész tudás közelebb visz vallásunk tárgyához: Istenhez!*

Minél előbbre jutunk a tudomány világítása mellett a vallás mélységeiben, annál jobban felfogjuk annak rejtett értelmét, bámuljuk csodálatos szépségeit és annál könnyebben bocsátjuk meg naivitásait. Minden lépéssel újabb perspektíva nyílik meg a haladó emberiség szívében, hiszen vallásosan élni annyi, mint azt megérteni, szeretni s viszont ha megértettük, felfogtuk, akkor vagyunk igazán vallásosak. A tudomány világos látást jelent, amelynek fénykörében felolvad a világot megváltó szeretet. Ez a szeretet pedig a haladás, az örök tevékenység után vágyódik s élő vallásá szentesíti a holt vallást, élő valósággá az élettelen!... A tudomány, a felvilágosodás szemüvegén keresztül kell néznünk a vallást, ha azt nem akarjuk, hogy az emberiség értelmiségének legnagyobb része elforduljon attól, mint lelki életének olyan terhétől, amely mai tartalmi és megnyilatkozási formájában inkább lélek-szolgaság, mint szabadság... inkább bilincs, mint üdítő harmat... többször földre húz, mint felemel... inkább megaláz, mint fölmagasztosít s a lélek és az értelem, a hit és a tudás szent harmoniája helyett állandó lelki összeomlások és összeférhetetlenségek forrását képezi.

Vitán felül áll, hogy ilyen értelemben, *a világ összes vallásai között az unitárius vallás az, amely leginkább megközelítette a felvilágosodott „jelen és jövő embere“ vallásának ideális fogalmát!... minthogy alapvető tanításai nem zárják ki századunk modern tudományos szellemében felnőtt értelmiségének világfelfogását, sőt az unitárius hit világában, a gondolkozó ember értelmiségének nincs miért szégyenkeznie a lélek kinyilatkoztatása előtt s viszont a léleknek nem kell erőszakot elkövetnie önmagán, ha a haladó tudományos szellemmel lépést akar tartani. Az unitárius vallás nem erőszakolt külső tekintélyek, megkövült hittételek, hanem a lélek alaptermészetéből önként adódó igazságok vallása. Az unitárius vallás a lélek szabad, minden bilincstől mentes megnyilatkozási lehetőségének vallása. Az unitárius hitfelfogás szerint*

minden vallások alapja Isten valósága és személye, emberi praktikák szükségére szerint nem határolható, se nem osztható, se nem szorozható... emberi lény s elvont fogalmak, mint Jézus és szentlélek tekintélyeivel nem kombinálható. Istennek önmagát is kötelező erkölcsi törvényszerűségében, világrendjében nincsenek csodák, nincs véletlen, vagy vaktörténet!...

Az unitarizmus nem hamisított, nem csempészett, nem is kölcsönzött igazságok vallása... Alapja: az oszthatatlan „egy Isten” s a názáreti ember Jézus... látó szemüvege pedig: a tiszta értelem, a tudomány világossága... célja: a legtisztább önzetlen, segítő szeretet ápolásán s megvalósításán keresztül a boldog lelkek országának építése e földön. Az unitárius vallás nem a hit és tudomány egymásközti viszonyának anakronizmusa, nem a lélek és az értelem összeférhetetlensége, nem a „jelen” multat tagadása, s a „mult” jelen-t kicsinylése, nem hit-összeomlás a tudomány előtt s nem tudomány-hódolat a hit szépségei előtt.. az unitarizmus a szív és az értelem, a vallás és a tudomány csodás harmóniájának szent lehetősége!!... Az unitarizmus az egész ember... a lélek ember... az eszményi ember vallása! Az unitarizmus a „jövő vallása”!!...

Az idők jelei a mélyebb lélekigazságok után sóvárgó emberiséget, összes vallásos értékeik újabb számbavevésére sürgetve intik. Az az óriási rés, amelyet a kereszténység évezredes épületén a szocializmus, kommunizmus és bolsevizmus és más romboló törekvésű eszmények ütöttek, mint egy óriási felkiáltó-jel, figyelmeztetnek arra, hogy a vallásos ortodoxia olajcseppjeivel már nem lehet eredményesen bekötöznünk a léleknek a vallás ellen-ségei által ütötte rés tatóngó sebeit!... Mert az a szomorú tény, hogy az emberiség egy része a mai tudományos szellem eredményeit homlok egyenesen ellentétes hitfelfogásával összeegyeztetni nem tudja s inkább vallástalanná lesz, mintsem egy szabad-elvűbb vallás hitigazságait követné, vagy azon vallás egyházának tagságát vállalná, még nem zárja ki a szabadelvűbb vallás feltétlen létjogosultságát!... Nem!... csupán azt igazolja, hogy a meggyőződés nélküliség, a „mindegy-mindegy” megalkuvás kényszere, a nyájszolidaritás, az „apám is az volt, én is az maradok” elve, az egyházból ki- és belépés helyzeti kényelmetlenségei még mindig győznek a vallásos megnyilatkozás öntudatán!... De viszont a szabadelvű vallás számára boldog ígéret az a le nem ta-

gadható tény, hogy ma már az emberiség értelmiségének kilencven százaléka más meggyőződésnek hódol, mint ahova a vallásos mult tradícióinak összes formai vaskényszere beskatulyázta.

A világ protestáns vallásainak legtöbbje ma is: a hit és értelem kényszer-megalkuvása idegen cégér alatt, vallás és tudomány fegyverszünete ellenséges területen, kényszerbérlet, klsajátítás magántulajdonból, aratás a hitükkel mit se törődő lelketlen lelkek országában!...

Ez a protestáns ortodoxia, a reformáció szabadelvűségét visszafejlesztő s a lelkiismereti szabadság gyakorlatát csak elvben ismerő türelmetlenség (a katholicizmusról nem is szólva), a ma kétségtelenül legliberálisabb vallásával, az unitárizmussal szemben, legfőbb ütőkártyaként az atheizmus vádját használja fel... E szerint: az ultra liberális, unitárius szubjektív theizmus annyira közel áll az ideálista átheizmushoz, hogy a valóságban alig lehet e kettőt egymástól megkülönböztetni s ennek oka az, hogy túl sokat enged meg a tudományoknak a vallásos szellem rovására. A vád szerint: mi, unitáriusok, nem vagyunk egyebek, mint szabadgondolkozók, hogy úgy mondjuk — ép csak hiszünk. Megszabadítottuk a vallást a csodáktól, a dogmák tömegétől s új, szerintünk csodálatosnak ígérkező vallásnak vetettük meg az alapját, felhasználtuk a tudománynak minden vívmányát, a felvilágosodás minden eszközét... haladunk a korral, a vallást tudománnyá emeltük, de hol a vallásos szellem? !... Fogy napról napra s ha a romboló irányzatokat nem lesz erőnk visszaszorítani, feltétlenül be fog következni a hanyatlás el nem tagadható jele!...

Ha a hitbeli hovatarozandóság ügye ma, szabadhomloku, nyitott szemű lelkiismereti kérdés lehetne s ne volna nagy mértékben a „mult“ történeti erőinek valamely szerencsés, vagy szerencsétlen irányban évszázadokra irányt megjelölt hatalmi kérdése, ha a vallásos meggyőződés nem volna még mindig egyéni s összeségi érdekösszeköttetés felfelé segítő létrája inkább, mint a tiszta öntudat szabad megnyilatkozása, ha a lelki élet ne volna a nyájszolidaritás és a tömeghatalom részéről ösztönszerűen s részben céltudatosan ápoltt vallási sovinizmusnak — kiélési formája, ha nem volna a vallás a léleknek „mindegy-mindegy“ kérdése, hanem a reformáció nagy világtörténelmi tényének megfelelően, minden külső befolyástól mentesen a lelkiismeret szabad vizsgálódásának szent lehetősége... akkor a mindenek feleit való beszédes tények

igazolnák az unitárizmusnak, mint a mai előhaladott, modern kor vallásának, minden vallások feletti feltétlen létjogosultságát!... Mert az unitárizmus az élet vallása. A lélek legszabadabb és legtermészetesebb megnyilatkozásának lehetősége. Nem erőszakosan magyarázott és fenntartott dogmák, nem bilincsbe verő merev hittételek, hanem az individualizmus vallása, amely az „egyéniség” lelki kifejlődésének szabad teret enged!...

A vallásnak, a tudományos szellemtől, a lelki élet szempontjából nem lehet többet kívánnia, mint amit korunk művelődési processzusában joggal elvárhat... de ezt száz százalékosan meg kell kívánnia.. Az unitárius vallás, Istenről s a hit alapelveiről való felfogásában elérte azt a fokot, mit egy vallási értelemben helyes irányban képzett, de nem tulzó modern, szabadgondolkodásu, művelt embernek tudnia kell. S ez a hit adja az unitárizmus öntudatának győzhetetlen erejét!...

A vallásnak oly mértékben kell lépést tartania a művelődéssel, amely nem kényszerít mást hinnünk vallási szempontból, mint amire a felvilágosodás útján jutottunk. Mert az emberi lélek akkor lesz igazán pokollá, amikor vallásos meggyőződésünk tőlünk mást kíván, mint amire a tudományos szellem fejlődéstörténete útján, vallásos lélekkel eljuthattunk.

Ennek a vajudó századnak emberisége beteg, lelkileg nagyon beteg. Önlelkével került összeütközésbe az ember. Mindenütt izzó lávafolyam felett jár... ég a talaj ingadozó lába alatt... kétségbeesetten kapkod mentő, segítő kéz után. Isten és önhittségében bálványá emelt földi hatalmasságok között mi menti meg az elveszéstől?! Mi segít rajta, ha nem a tudomány és felvilágosodás minden értékével felvértezett vallásos szellem?!... Legyen ez a vallásos szellem a mi, nagy eszményeinknek biztos menedéket nyújtó s szilárd lélek-partokhoz kötő, elpusztíthatatlan élet-fonálszálunk!.. Legyen iránytűnk, mellyel soha el nem tévedünk, ha a társadalmi eszme-áramlatok romboló törekvései reménységünk hajóját veszedelmeket rejtő szirtek és zátonyok közzé sodornák.

AMERIKAI HITROKONT ÜDVÖZLŐ BESZÉD.

Lelki Testvérem!... Úgy tetszik nekem, mintha valaha, évszázadokkal ezelőtt, *közös édesanya* kebléről szakadtunk volna le s most ismét találkozunk... E pillanat nagyszerűségében a *testvérré fogadott testvér*, hitrokon — szavakkal gondolatokba nem foglalható végtelen szeretetével, köszönetteljes hálájával üdvözöllek — a hitrokoni szeretet mélységes erejének egyházunk történelmében kiváló fontosságú mozzanata alkalmából, amidőn minket, a hitben erős, munkában kitartó s az örök szellemi és lelki értékeket törhetetlen akarással terjesztő — de egyébként szegény, elhagyatott, sokat szenvedett és szenvedő hitrokonaidat meglátogatni szives voltál...

A szeretetnek, a hitrokoni ragaszkodásnak ezen jelét soha jobbkor nem adhattad volna, mint most, amikor lelki értékeink arányának megfelelően gazdag — de ma minden támogatás nélkül maradt kultur és lelki kincseink megmentéséről van szó!...

Soha ékesszólóbban nem beszélhetett volna a szeretet, a ragaszkodás, mit számunkra megjelenéseddel tolmácsolsz, mint most, amikor annyi vészben — viharban megtépászott lélekkel jutottunk el az emberi önzetlenségbe és könyörületességbe vetett hitünk végső határáig!...

De Ti meleg rokonszenvedeteknek klasszikusan szép és fel-emelő példáját mutattátok, igazolva a Jézusi szeretetnek korlátokat nem ismerő hatalmát, amely tűzön-vizen, mérföldek és óceánok végtelenjén s ha kell, máglyák lángain keresztül is, testvéri jobbot nyújt s amelynek elég egy csendes hajlék *veszta-tüze* is, hogy onnan kiindulva, meghódítsa a világot!...

Ezen közös érzés utáni vágyakozás forrasztotta testvérekké a mi sokáig elkülönült sziveinket s azóta e testvéri érzés ápolásáé minden szép gondolatunk... Egyet kérünk minden imánkkal, hogy izmosodjék közöttünk e testvéri kapocs!...

Ti, a gondolat szabad megnyilatkozásának boldog részesei, vajjon tudjátok-e, hogy mit jelent számunkra a távolból is felénk sugárzó testvéri érzésetek?!.. Nem kevesebbet — mint a sivatag tikkadt vándora számára a termő oázis üdítő vize — mert a gyűlölségnek kopár, áldatlan mezején bolyongunk, meg nem értve, megalázva s a szeretet mélységei után vágyó lelkünk, a reménytelenség végtelen birodalmában hiába keres nyugvópontot itt — *egy Istenünkön kívül!...*

Hit és kulturértékeink veszélyben... gyermekeink maholnap száműzve tudományunk s hitünk templomaiból... Őseink áldozatkészségével, hősieis önfeláldozásával megalapozott egyházi vagyonnunktól megfosztva is — azért hisszük, hogy Isten velünk! s ha Ő velünk... ki lehet ellenünk?!... Csak Ti szeressetek!... Csak Ti el ne feledjétek!... hisz ezzel az emberi önzetlenségbe vetett hitünket adjátok vissza... mert Istenbe vetett hitünk nem ingadozott soha!!

Óh, Ti a korlátlan gondolat és hitszabadság földjén... tudjátok-e, mit jelent drága öröklött kincseket, szellemi értékeket védeni!? Tudjátok-e, mit jelent vészben-viharban dacolni a romboló elemekkel s mártirokat adni a világnak!?... Tudjátok-e, mit jelent?... utolsó lehelletig védeni a szellemi rögöket, amelyek alá nagyjaink temetkeztek, *hogy mi, az anyagiakban koldusok, a szellemiség, a gondolat és hitszabadság drága örökségével ajándékozzuk meg a világot!!...* Mi nélkülözzük azt, amivel Ti a lélek és szellem dúsgazdagjaivá lettetek *általunk* — nélkülözzük a korlátlan hit és gondolatszabadságot!...

S mégis!... így, anyagiakban szegényen, szabadságunkban korlátozva, de lelki kincseink birtokában, hisszük az emberben azt a rejtett mélységet, amely korlátokat nem ismerve, faji és nyelvi különbség figyelembe vétele nélkül — szárazföldön és tengeren keresztül is felépíti az *örök béke* városát s benne a *megváltó szeretet* égisztől védett szépséges templomát! S e reménységünknek záloga az a hitrokoni szeretet, az a baráti jobb, amit áthoztál minékünk... Nézz végig ezeken az arcokon!... a munka őrlő

robotjában megroskadt vállakon, mindenik a több szeretet utáni sóvárgott vágyódásnak megtestesült, ég felé szálló sóhaja!...

Legyen áldott a kéz, megszentelődött a lélek, amely e testvéri érzést tolmácsolja!... Legyen áldott az óra, amelyben az új élet... az új tökéletesebb ember eszményének Oceánokon túli követője biztosított arról, hogy a szeretet halhatatlan és örök s felül, kívül minden gyűlöleten, egyének és népek elmulása felett is... győz!... *mindeneket legyőz e diadalmas szeretet!!...*